

S R Đ

God. III.

Dubrovnik, 31. Januara 1904.

Br. 2.

SÂM SVETI VLAHO.

— A. P. —

Uprav kô pjena u slapu ponosita
 Niza lut, st'jene i strmine što pada,
 Sadira, snosi sve užasom, nu nikada
 Ništa ne svlada, baš ni sila vilovita.
 Vrijeme, stari junačina, svakako
 Radio je dosle i sved dađe će tako.

Da, vrijeme svuda sve lomi i obara,
 Baš kao dušman i lakom i zavidan,
 Predava muku čin te je slavan, vidan,
 Zastire hvalu, a zaborav otvara:
 Nad tobom taka zar, Dubrovniče grade,
 Sudbina kruta, kô svemu, da imade?...

Samcata spomen okriļa i obrane
 Slavnoga Vlaha, općoj u zaboravi
 Sveti i živi kô amanet Dubravi,
 Spomen za ponos, još i danas ostane;
 Time se diči i sreću ga prislaña,
 Tomu se moli i duboko poklaña.

Davna se spona v'jek ne prekida sveta
 Odnosno Sveca i grada Dubrovnika;
 Uz gorde sile kojekakve ta slika
 Niti je bila nit će mu bit oteta,
 Makar sve ino predade se sudbini
 Ko niz lut voda zaboravu, dubini.

NA SV. VLAHA.

— I. E. —

Jaka se kolena pod sivijem pločama
redaju.

Lujo Knez Vojnović: „Na Mihajlu“.

Drevni grade pokraj mora siña,
Veličanstva spomeniče čudni,
U nepovrat koje već izliña!

Mnogi li se vijekovi trudni
Izrediše vrh tvojijeh st'jena,
Gdje čuvari prebivahu budni!

Moćna bješe Jadranova žena,
Grdno ždr'jelo istočnoga zmaja,
Kada tvoja brojila se c'jena.

Verigama oko sebe kraja
Ti se ugnu vješto i slobodi
Hram podiže koji dugo traje.

Tvoja djeca lutajuć na vodi
Raznošahu prostranom po sv'jetu
Ime tebi i tvojoj gospodi,

Čijem mudrom zahvaľuješ svjetu
Za toliko da si se v'jekova
Održao čestit i u cv'jetu.

Vremena ti sve oteše nova;
Samohrana dospješe vlastela
U tišini gospoekih krovova.

Al' ti prošlost drhtava i smjela
Još se glasi sa stupova Dvora,
Još besjedi krepka, neuve'la
Sa listova Gundulića tvora.

O JEDNOJ SRPSKOJ KNIZI.

— Marko Car. —

U jednom od lijepih i zgodnih svojih uvodnih članaka u *Srpskom Pregledu* pozabavio se pok. Lubomir Nedić pitanjem vańske izrade srpskijeh kńiga, te vrlo podesnijem primjerima dokazao, kako je teško zamisliti kńigâ, koje bi se po spolnoj izradi bjednije i žalosnije predstavljale od kńiga srpskijeh.

Od to doba prošlo je nekoliko godina — skoro čitava desetina — i kad se mišlu osvrnemo na najlepše srpske kńige, što su za to vrijeme izlazile, red nam je priznati da je u tom pravcu kod nas nekoga napretka bilo, ali da je taj napredak — kao mnoge stvari kod nas — bio sporadičan i nepotpun. Bilo je izdavača, koji su se ozbiljno poduhvatili da uklone najveću sramotu srpskijeh kńiga, naime, da iz njih istrijebe gubu štamparskijeh grijeshaka; bilo je drugijeh, koji su nastojali da srpske kńige ne izlaze u svijet na traľavoj hartiji i da se jednom prestanu prošivati žicom; bilo je, napokon, izdavača, koji su brigu vodili i o spretnosti formata, te koji su čak i to uvidali, da se kńiževna djela ne moraju (u kńigovežńi) obrezivati kao kakvi *Preis-Courant*-i; bilo je, velimo, i u nas tipografskog napretka, ali su opet vrlo rijetke srpske kńige, koje bi u *jedan mah* sve te uvjete ispuńavale.

No, ako i izuzetno, bilo je u potonje vrijeme kod nas i takijeh kńiga, i mi rado u ņihovu kategoriju ubrajamo, primjera radi, kritičke studije samoga Nedića, zagrebačko izdanje Zmajevih *Dulića*, neke publikacije mostarske kńižarnice Pachera i Kisića, *Beogradske priče* Sima Matavuľa i još koju. Vidi se, jednom riječju, da naši izdavači počinu svoj posao shvatati pravilnije, i što je važnije, sa mnogo više ukusa. To im vaľa upisati u zaslugu, i mi to ovdje činimo vrlo rado.

Ali time što su neki naši izdavači kńigâ u tipografskoj vještini jednu stopu koraknuli, nije još sve učińeno. Da se zalutao grješnik istinski popravi, nije dosta da udari pravijem putem; on treba i da iskreno okaje stare grijehе, da popravi

svaku uvrjedu, koju je u prošlosti, ma i nehotice, bližnemu svom nanio. A srpski izdavači uzeše na svoju dušu mnoge grijehе, za koje će na onom svijetu odgovarati, ako ih na ovome ne ispašte.

Dugo bi bilo o tijem grijesima ovdje govoriti. To bi značilo na *index* staviti devet desetina cjelokupne štamparske produkcije, od prvih Dositejevih publikacija do Zmajevе *Pjevanije*, jer kroz to vrijeme ne izade, može se kazati, jedna srpska kńiga bez vajnoga *errata-corrige* na pošledńoj stranici. No, ako bi dugo i izlišno bilo takav popis sastavlati, ne će zgorega biti da se zgodnom prilikom obrati pažńa izdavačâ na one srpske kńige, koje ne doživješe još drugog izdańa, a koje su tako nespretno štampane, da se њihova cirkulacija danas, radi ugleda srpskog imena i srpskog kńižarskog zanata, ne bi smjela već nikako trpjeti.

Da bih o tome jedan primjer iznio, spomenuću ovdje jednu kńigu, koja ide već dvadeset godina iz ruke u ruku, a da se još niko ne nade, da protestuje protiv neatog i nespretnog načina kojim je ista štampana. Kńigu, o kojoj govorim, izdala je jedna poznata naša izdavačka firma, Srpska Kńižara Braće Jovanovića u Pančevu, a naslov joj je: *Pjesme Meda Pucića, Dubrovčanina, potpuno izdańe. Pančevo, 1881.*

Baveći se jednom kńiževnom rabotom, ja sam ovo dana tu kńigu prilično listao, čitajući u њoj čas jednu, a čas drugu stvar; al' isповijedam, e sam više puta morao čitańe prekinuti ozlojeden. Kako je ovo „mirisavo cvijeće sa domaćeg Parnasa“ štampano, to je pravi škandal. Izgleda čisto, kao da je kńigu slagao čovjek, koji je tek naučio sricati, a da je korekturu vodio kakav isluženi „velbaba“. Ja, naravno, nijesam dokon da kńigu, koja je otrag više od 20 godina izdata, ovdje potanko cenzurišem s pogleda štamparskog; ali ću ipak, primjera radi, navesti činenicu, da je u samoj pjesmi *Na grobu Danta Alighieri-a* ušlo deset, velim deset, pogrešaka, od kojih četiri nakaze stih tako, da isti nespretno hramlje, a ostali kvare smisao na način, da isti postaje besmislen, te ga čitalac ili ne može da shvati, ili mora da mu se smije. Da se čitalac uvjeri, e ovo što kažem nije prećerano, evo mu jedne Medove tercine, koja u pančevačkoj travestiji glasi:

Nedaj, bože pravo toj *goneći!*
 A ti pjevče, tako ti imena,
 Ne ckni nama svu istinu *n'jeti*.

Prekovelebitski i prekosavo-dunavski Srbin, koji ove stihove pročitâ, ostaće zacijelo znutijeh usta pred ovijem volapükom, a jedva će se i rodeni Dubrovčanin domisliti, e se ti stihovi moraju da čitaju ovako:

Ne daj, bože, pravo toj goneti!
 A ti, pjevče tako ti imena,
 Ne ckni nama svu istinu r'jeti.

Nego ima i gorijeh. Jedan svoj „talijanski“ sonet pjesnik datira iz mjesta gdje ga je napisao, t. j. iz kupatila *Bagni di Lucca*, a veseli srpski kompozitor slaže: *Bagni di Luna*. Na jednom mjestu (Cvijeta, V.) pjesnik kliče:

Pomoz'te me moje b'jele ruke,
 Na vama je sirotińska briga!

a nestaško slagar komponuje potoñi stih ovako:

Na vama je *životińska* briga!

U ñegovu žargonu „zrno“ postaje *crno*, „zeļa“ *zemļa*, „okružen“ *okruñen*, „priličan“ *pričilan*, a „ćera“ *Pera*. Ne treba pak ni govoriti o brkañu samoglasnikâ, koje je u ovoj kñizi uzeto za pravilo.

Nije mi namjera da sam sebe hvalim, ali nijesam navikao — to će mi čitalac vjerovati — da mrčim kñige; ja na ñih ne stavlam nikad ni svoga potpisa, kao što mnogi rade. Ali ovoga puta ne mogoh na ino, a da na prvoj stranici ovog pančevačkog izdaña *Pjesama* Meda Pucića ne učinim ovu zabiļesku: „Ovo je izdañe tako nagrđeno štamparskijem grješkama, ili boļe besmislicama, da bi odnosni izdavalac pravu zadužbinu učinio, kad bi se poduhvatio da ovu kñigu po drugi put izda“.

Ne znam hoće li ovi redovi do pančevačkog ediktora doprijeti, i ako dopru, hoće li od ñih kakve hasne biti. Ali ako otuda ne bude mrtvome pjesniku nikakve *reparacije*, ja to na sree stavlam Dubrovačkoj Srpskoj Štampariji, koja je već toliko mara i smisla za kñiževnost pokazala, te koja će zaista veliku zadužbinu učiniti, ako novim izdañem Medovijeh pjesama postigne plemenitu cijel, da nam pomogne ono pančevačko — zaboraviti i za navijek ukopati.

IZ RENESANSE.

Slike iz bokeškog života.

— Vicko Matov Tripković (Podnopojski). —

III.

(2)

U deset dana, što je konte Krsto doma, bilo se obredalo skoro cijelo selo da ga pohodi, a konteša Janković nudila pri tom kapetanice „lokumom“, što joj ga Krsto još iz Carigrada bio poslao.

Dok su se kapetanice za vrijeme posjeta razgovarale o Njezi da se je vjerila, o Jani da će se vjerit i pri tom značajno pogledale konta Krsta, sjedio je konte Andro Perinović na karnapetu i prekidao taj razgovor pitajući konta Krsta o navlima. Posjete te nijesu bile od etikete, nego su trajale do kasno u večer, nešto jer je kiševito vrijeme priječilo kapetanice da izađu na pontu, a drugo kako one govorahu: „Te vizite i poći u erkvu, to nam je sve, to nam je i teatar i koncerti!“

Ne opraviv ništa nego posrkav tursku kafu, iza koje je gdjejoja kapetanica smotav cigaretu kao Turčin pušila, i zamotav „lokum“ u papir, što im ga konteša dala, vraćale se kapetanice doma, a konte Andro Perinović onda proti njima svašta govorio, dočim je konteša Janković oprostiv se s kontom Androm pošla pripremat večeru. Konte Krsto slušao je iz učtivosti bogatog Perinovića, ili bolje čuo riječi njegove, a mjesto da gleda pogoditi njihovo značenje, mislio je na pismo, što mu ga je šjor Špiro listonoša danas donio od kavalijera Pera T. iz Odese, a u kojem ga ovaj priznati patriota nutkaše da u Triješću poduzme jedan pomorski posao zamašnog trgovačkog djelokruga. Dakako da bi se morao zahvalit na službi Lloydovoj, ako se hoće latiti toga poduzeća, ali zlatne za to puce Lloydove uniforme i pensijicu u starosti zamijenije siguran uspjeh toga poduzeća, koje će mu povratiti bogastvo pradedova i pribavit ime patriote. Dale mu pišaše Pero T. da će se i on sam preselit iz Odese u Triješće, gdje bi imalo bit sjedište tog poduzeća; preporučivaše mu da o tom poslu nikom ništa ne govori, nego da pode gospodi Olgi Grilović i uznastoji predobit je za njegovu namisao, to jest prenos šest trgovačkih

parobroda pod austrijsku zastavu, u kojima ona ima udjela, a sada su pod ruskom. Tu je navadao uzroke, zašto to misli učiniti. U ostalom ne bude li ona na to pristati da će joj on isplatiti nézin i né kéeri Irme udio u iste. „Čudićeš se, dragi Krsto“, — pismo to ovako dovršavaše — „što ti prije nijesam gledao pomoći, nego to ja, tvoj rođak, tek sada činim! Evo ti odgovora: ne bih te ni sada podupro da se nijesam osvjedočio e si dostojan potomak starih Jankovića pod Venecijom.“

Međutim konte Andro Perinović bio svršio peroraciju proti kapeticama, pa falашe svoju kéer Slavju. On opazi da je konte Krsto veoma rastresen, pa se veseo nasmjehnu i idući put doma za djetićem, Kavčanimom, kojeg mu bješe sestra konteša Nine poslala s feralom da ga prifati, tumačio je rastresenost konta Jankovića tako kao da ga ne će biti teško sklonuti za Slavju; a plan je on već odavna udesio s kontešom Marom. Konte Andro Perinović te večeri za večerom ne mogaše se dosta da nafali konta Jankovića, a sestra mu Nina sekundiraše. Kéi mu Slavja, sretna što joj otac bar jednom za trpezom o sumješćanima povoljno govoraše, bila je na oko vesela. I konte Andro značajno namignuv sestri utisne polubac u čelo Slavji, što već nije godinu dana činio, pa spokojne duše pođe na počinak.

IV.

Sunce je polako ljubilo jesenskim zrakama kesten stolivski i golu lit Bijele gore, dok je u debeloj jutrujoj sjeni, što ga krš Velikih i Malih Zalaza daje Dobroti, konteša Mare Janković bila, kao što bješe njen običaj, izašla u vrt više kuće, i ako je tamo nije mamio proletni dah Prozerpine već samo novembarsko jutro, kada se poslije kiše Febo opet ukaže iznad Pestin-Grada. Konteša Janković bješe obiskala od gusjenica kočan po kočan zeļa u vrtiću blizu zdenca, te se spremala doma da vidi je li se Krsto probudio, kad konte Andro Perinović s puškom lovcicom preko ramena dignu drače s prijelaza i nazove joj:

— Dobro jutro, konteša; podranila!

— Dobro Bog dao, konte! Eto tako izašla sam malo od puste žeļe poslije toliko dana kiše; a ti, konte, bio u lovu! Jesi li sretao koju čobanicu? — našali se konteša Mare.

— Ostavi, konteša! — s nekim hōnim osmjejkom odgovori konte Perinović. — Prošlo je starče vrijeme tvoje, već ti slavjo u lugu ne poje! Nego je li ti se konte Krsto probudio?

— Taman sam šćela da idem videt, da mu dam kafu; a i vrijeme je već da se digne, jer mora u grad u posjete gospođi Olgi Grilović po nekakvu poslu.

— O! Zar gospođa Olga ne stanuje više u Stolivu? — kao da ne bi znao upita konte Perinović.

— Ne, konte, nego prolećem i leti letnikuje u Stolivu; onda pode za mjesec, dva li po Italiji, a kad se vrati, nastani se u Kotoru da tu jesen i zimu sprovede; kao kome je Bog dao!

— Ma je li istina, konteša Mare, što čelad zbore, da je gospođa Olga izgubila nazad dva mjeseca oko pedeset hiljada fjorina na „borsi“, pa da pokrije dug da je ipotekala kuću u Kotoru? — tobože bezazleno upita konte Andro.

— Čula sam nešto o tome natueat, — odgovori konteša Janković — govore da je kapetan Lūbo nagovorio da se s tim prokletim kartelama igra. Nego za ņu je lako; ona ima dosta „karata“ u parobrodima Pera T.; ali jadni kapetan Lūbo i ono malo što je imao sve je izgubio!

— Istina, ona ima u vaporima nekoliko „karata“ — na to će konte Andro — ali navli su slabi, a izdaci veliki. I blagajni se sv. Marka, moja konteša, brzo vidi dno — klimajuć glavom reče i zažmiriv očima poglednu kontešu Janković. — Pa opet, kako se govorka, oni ekscentrični čovjek od Pera T. hoće da prenese te parobrode s ruske pod austrijsku zastavu samo za to da može dati zarade trima, četrima naših kapetanića; jer kako znaš ne mogu sada više austrijski podanici zapovijedati brodovima pod ruskom zastavom. A, moja konteša, brodovima vlada kod nas ne daje potpore kao u Rusiji! Pa nekako ne vidim čist posô, i „karat“ tih parobroda, što danas vaļa deset, sutra ne će vaļat ni hiljade fjorina!

— I Krsto mi je o tom nešto sinoć govorio; nego on veli da pravi Bokeļ vlastiti interes mora potčinit koristi cijele Boke i što ti ja znam. Ja ti se, konte, u te stvari ne razumijem; nego oprost, već je dockan, pa idem da ga probudim. Zbogom, konte!

— Pošla zbogom kontešal! — i konte Perinović nešto zamišljen uputi se prijelazu.

* * *

Istog tog dana za objedom, na kojem je glavno jelo bila pogača od šeničnog pomiješana s rumetinovim brašnom i mladi sirac, čega se je bio uželio konte Krsto, pa u veću slast jeo nego gospečke paštete na Lloydovu parobrodu, upitaće konteša Mare konta Jankovića:

— Krsto, je li te lijepo dočekivala gospoda Olga?

— Jes', majko, prelijepo. Ti znaš to je otmena dama, koja umije nosit obrazinu i uvijek prikazati smiješeće lice, a riječi joj služe da pokrije misli. Nego mene je susretala kao sina i osobitim pijetetom govorila mi o pokoñem dedu, komu je ñezin otac bio adjutanat u krimejskom ratu.

— A jesu li te služili čime?

— Jesu, majko, i ciprom i ernom kafom i rozolinom — smijući se odgovori konte Krsto.

— A ko te služio, je li gospodica Irma?

— Jest ona, majko — suho, ali isto pristojno će konte Janković, kome su ta pitaña bila dodijala.

— Lijepa je i draga ona mala — na to će konteša Mare — nego suviše prevrće očima. Večeras ćeš u posjete kontu Perinoviću, pa ćeš vidjeti kćer mu Slavju. To ti je moj Krsto i valano i lijepo i dobro i bogato dijete.

— Da ko drugi to zbori, majko, pitao bih ga koliko mu daje konte Andro sansarije — smijući se prifati konte Krsto.

— Fala ti, sinko! — uvrijedena će na to konteša Mare, pa se diže da donese kafu, a Krsto da izglati stvar skoči se, zagrlji staricu, koja se tobože branila i polubi je u čelo, a konteši odmah prođe jed. Pripremajuć kafu gundaše konteša Janković: „Došlo je vrijeme, da više ne samo ne smiješ zapovjedit svojoj djeci, nego ne smiješ im ni sjeta dati.“

* * *

U noći oko jedanajest sahati paleć cigaretu za cigaretom i ležeć nauznak na svom krevetu razmišljaše konte Krsto Jan-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ković o posjetama, što ih je pravio toga dana: „Kakva je lisica onaj konte Andro! — Pripovijeda meni, kao da ja to ne znam, kako je gospoda Olga bila kupila sedamstotina kartela u bankijera Montiglia u Triješću po kursu od sedamdeset i osam po sto, i kada su neki dan te karte pale na trideset po sto, kako je bila primorana da ipoteka kuću u Kotoru e da isplati razliku od trideset i tri hiljade i šest stotina fjorina. Na ipoteku plaća dvanajest po sto, a kuća joj donosi jedva šest po sto!“

„Sve posle úene hoće on da zna, kao da joj on vodi račune! I one petnajest hiljada, što je uložila u anonimno društvo „Plovidba“, kaže on, izgubljeno je; jer potpora od vlade za prenos pošte ne iznosi nego malenkost, a treba plaćati kameni ugljen deset fjorina po tonelati, a gdje je osigurañe parobroda i plata vojsci na ñima; gdje veliki deperimenat, osobito kad se uzme u obzir da jednim parobrodom upravlja kapetan Đuro, koji nikad ne pristane uz obalu a da je rebrima parobroda ne pozdravi!

„A sestra mu konteša Nina, gluha kao top, opet s druge strane priča o tome kako je gospoda Olga rasipna; kako u Francuskoj po kupatilima baca novac, a rublje čak iz Pariza nabavlja.

„Kao da su se ta čeljad dogovorila, kad sam večeras bio kod ñih u posjetama, da ocrne gospodu Grilović. — Samo Slavja je mućala i kao da me je očima molila da oprostim ñenom oeu i tetki to klevetañe!

„A o sebi što nije pričao onaj čovjek!“ nastavi refleksije konte Krsto. „Negov vas novac prodavši i zadñi brod da je uložio uz prve ipoteke na kućama u gradu uz deset po sto, a kuće su te osigurane, sve precaucije uzete! Novcem, što je pokojna mu žena Slavji ostavila, da je kupio državne obveznice, koje doista mnogo ne rentiraju, ali su sigurne: mañe, a slade! Slavji da daje odmah deset hiljada fjorina prćije, a kad on umre, da je ñegovo sve ñezino.“ — „A i ja ovo moje kome ću, nego sve ovoj mojoj golubici“ — odmah je dodala konteša Nina, koja je, da boļe čuje, slušala brata otvorenih usta.“

— Tra - ra - ra . . ! — zapjeva na vas glas konte Janković, kad mu te riječi konteše Perinović padoše na pamet, jer bješe taj čas zaboravio da je doma i da ñegovo pjevañe ne će hala-

buka stroja na parobrodu zaglušiti, i probudi majku, koja je spavala u pokrajnjoj sobi.

— Što ti je Krsto! — preplašeno viknu konteša.

— Ništa majko, spavaj mirno; znaš ja gdje kad kroz san zapjevam. Laku ti noć!

— Bog ti bio na pomoć! — ona će mu na to, i svijeća se u Krstovoj sobi ugasi, a rodnu kuću konteše Janković Morfej pokri plaštem.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

— х. —

1. За цијело, врло је тудно присилити крепостан народ да покучи врат, али кад се људи покваре и кад постану сужњи својих страсти, лако се понизе и срамотно пристану на све што им је слатко и мило.

Из ошће повијести енглеског друштва.

2. Док научиш туђ језик, са материнским постао си вриједан радник.

Народна изрека.

3. Треба у једној руци држати војничко оружје, а у другој раднички алат.

Италијанска изрека.

4. Природно је право*) склад личне слободе с опћом слободом.

Канш.

5. Једини је пут напретку: развијање савјести и моралног осјећаја у народу.

Толстој.

6. Вријеме је хиц (punctum).

Свети Августин.

7. Велику народу треба страсти, да се тисне у јаки и устрајни крет, који му је потребит за његов политички живот.

Виланд.

*) Треба разликовати право од морала. Морал је подвргнуће жеља добру своме и других, а право је тако подвргнуће ономе што је нужно за друштвени живот.

DANIELE CORTIS.

— Antonio Fogazzaro. —

Glava XIX.

„Imam li ići?“ (21)

Cortis u pogibli radi kongestije u moždanima, bijaše se brzo oporavio, koliko radi krepčine svoga tijela, toliko radi brze i snažne lekarske pomoći. Teško mu je bilo stajati u parlamentu; i ako onih dana parlamentarnih praznika, njegova nazočnost ne bijaše nikomu od smetne. Uzdisaše za svojim brdima, a i liječnici mu preporučivahu potpun mir, čist i slabodan vazduh, netom bude moguće, a da se kloni nepotrebne neugodnosti dvostrukoga prijenosa, i, što je glavnije, razdraživoga doticaja s gospođom Cortis.

Od prijeteće kongestije bješe mu ostalo veliko duševno klonoće i duboka žalost koja mu često izazivaše suze na oči. Nemaše više vjere ni u budućnost ni u sebe. Vidaše se bačen od političke struje na obalu kao kakav ostatak od brodoloma. Pohlepno se raspitivaše ko dolazi pitati za ņ, uvijek spreman da zlo objasni ako bi ko pomañkao, da zamišlja nehajstvo, zapuštenje. Jelena trplaše mnogo radi toga, i ako je liječnici uvjeravahu da su to obične, prolazne pojave. Hrabraše ga, zabrañivaše mu svojim slatkim tihim glasom da ponavlja one ružne govore. Tada bi joj on bio toliko zahvalan, i poslušao bi je za kratko: pa bi počinjao iznova. Mučno mu bijaše bez ņe, zakliñao bi je da mu oprostí na dosađivañu i ispričavaše se govoreći da je izgubio sve, da mu ostaje samo ņezino prijateljstvo. I htio je da mu obeća da će doći u Passo di Rovese, i da će se dugo zadržati. Ona se branila kako je bolje mogla od obećanja, gledajući u isto doba da ga ne razdraži kako što se dogodilo prvi put, kada se povelá riječ o Passo di Rovese i kad ona u nedoumici hoće li moći poći bješe nešto natukla o svome mužu. Cortis postade mrk, ne otvori usta za čítavu uru.

Bijaše ona što ga je sklonila da na 28 pozove svoju majku i da govori s ņom mješte da pošle poruku kako bi on bio

htio. Ova pode ravno iz „Minerve“. Cortis joj objavi sasvim hladno i osječeeno svoju nakanu, da do skora otputuje u gorñu Italiju, i svoju volju da ona ostane u Rimu. Govorio je naćinom koji ne dopuštaše primjedaba ni odgovorâ. Pored svega toga gospoda ne mogaše da Ńuti: ozbilñnim i ucvijeljenim glasom zaŃeli svome sinu stvar vrlo tešku, stvar nemoguću: da druga ljubav zamijeni kod ñega ljubav majćinu mu! Opraštajući se nadoda, da osjeća duŃnost da oprostí svima koji su joj učinili zla, i onim okrutnicima koji su je istisli iz srea ñezinog sina. Zna dobro od koga potjeće udarac, te moli Boga da otvori oći ñezinom sinu nad pogibli od nekih sumñivih prijatelstava. Na Ńalost ñegova prijateljstva nijesu više sumñiva ni za koga u Rimu.

Kad Cortisov bolnićar, iza odlaska gospodina, ude u ñegovu sobu, nađe ga jako uzrujana i potresena; misleći na nastup groznice, htjede poslati po lijećnika. Ali mu Cortis lutito zabrani; naredi da se na mjesto lijećnika obavijesti gospoda barunica; pa, kad bolnićar htjede da izade, dozva ga natrag i diŃe mu naredbu.

Doenije, u većer, dođe senator Clenezzi i napokon i konte Lao. Cortis se gane u velike videći ovoga posledñega. Zapita ga zatim odmah za Jelenu, i dozna od ñega da je pošla traŃiti svoga muŃa, te da je te većeri po svoj prilici ne će vidjeti. Zatvori se tada u mrku Ńtuñu. U toliko se doktor tuŃio Lau kako se malo mira ostavlja bolesniku; jer ga je joŃ trebalo tako zvati, i ako je ne teŃki nastup kongestije bio brzo svladan. Ńivćana je razdraŃenost joŃ vrlo osjetljiva. Oni ñegovi Ńivci zahtijevaju duŃevni i tjelesni mir, koji ne bijaše moguć u Rimu, u prilikama Cortisovim, koji trpi kad vidi i kad ne vidi ćeladi. Treba mu poćinka, seoskoga vazduha, odmah, odmah; od potrebe je za takvu korist pretrpjeti i neugodnosti duga putovaña. PoŃto gospodin zastupnik ima taj krasni zaselak o kojem je lijećnik ćuo govoriti i poŃto su mu gospoda svojta blizu na selu i skloni su da mu prave druŃtvo, nema niŃta boļe već otputovati Ńto prije.

— I sutra? reće konte Lao pogledajući Cortisa.

— ZaŃto ne? odgovori doktor. I sutra.

Cortis ne dahnu.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Tada Lao opisa doktoru Passo di Rovese i život što bi ga Cortis provodio barem za nešto vrijeme; jer do potpunog i stalnog oporavljenja ne će pustiti Danijela u Vilaskuru, već ga zadržati kao tamničara u kući Carrè. Lao, govoreći, često ga promatraše; prežalio na kakav znak okopavanja. Ništa. Pričaše onda o šetnjama što bi ih bolesnik pravio u svome vrtu Vilaškurskom te nabroji šume, uvale, jezera, izvore. Cortis, ležeći na boku, s licem prama zidu, ne mikaše se, činilo se da spava. A Lao nastavi pričati da je njegova sinovica zaljubljena u onaj vrt. I ona će za stalno onamo ići svaki dan. Toliko ljubi lijepa stabla! Nezin je miljenac jedan gordi maklen s razdvojenim deblom, daleko od kuće, kraj slikovita puteška.

— Lipa, reče Cortis, ne obrnuvši se.

— Blažen da si, usklikne Lao, kad si progovorio! Lipa, jest, gospodine, baš lipa.

Tada Cortis primijeti nekim sugestivnim načinom, posve novim u njemu, da će se Jelena, naravno, zadržati u Rimu, da ne će doći u Mletačku. Lao se usprotivi onom *naravno*. Zašto *naravno*? Možda odmah, možda do koji dan doći će svakako i ona. Cortis će je vidjeti sutra u jutro. Tada će se moći sve odrediti u dogovoru s gospodinom doktorom, koji će imati dobrotu javiti se sutra u jutro, na običnu uru. Cortis postade opet dobre volje, tako da liječnik ponuka Lao da pođe zajedno s njim, da Danijel ne bi mnogo govorio, uzrujao se, te s toga možda ne mogao spavati po noći.

Sjutra u jutro banu Lao okolo devet, sâm. Jelena se bila povratila kasno kući, osjećala se umorna. Možda će doći pred podne. U ostalom, on treba da se zadrži u Rimu radi posala, ne zna još koliko; ali Jelena i majka joj spravne su da otputuju s Danijelom ako će i odmah. Ovaj čipi i sjede u posteli. Da ni voz za Firencu ne kreće li u deset i četrdeset? Ima gotovo dvije ure vremena. Lao se stade smijati, govoreći:

— Eno ga na! Dijete!

— Da kako, reče Cortis, malko pokušen, za gospode će biti nemoguće, ali za mene, ja bih krenuo za stalno.

U toliko dođe liječnik i nakon kratke prepirke bi red, radi mañega zla, udovoliti Cortisu koji se opirao da odgodi putovanje preko te večeri; i bi uglavljeno da će krenuti noćnim

brzim vozom u coupé-u s postelom i da će ga liječnik pratiti barem do Boloñe.

Lao izlažaše da obavijesti gospode, kada ga Cortis dozva i iznenadnim, nepojmivim ganućem reče mu, da zamoli Jelenu da dođe k njemu netom uzmogne.

Ona se tek bješe digla kada joj stric donese ovaj poziv. Ode odmah u Montečitorije.

Cortis je dočeka sa suzama na očima, zapita je zna li da će on krenuti za Mletačku tu istu večer i je li istina da se majka i ona spravljaju da krenu zajedno s njim. Jelena mu prosto i bez ikakvih objašneća odgovori da jest. On joj tad reče, da je bio toliko blažen kad je to doznao od strica Laa, da mu je to blaženstvo učinilo zaboraviti sve do pred malo časaka, kada mu je sinula sumnja da čini zlo djelo. Sada hoće da pita nu, ma i izgubio svu svoju sreću! Jelena ne shvataše. On joj pripovjedi o posjetu majčini, i ponovi nezine posljednje riječi. Nadoda, ako je svijet doista toliko zloban, da je možda njegova dužnost obavijestiti je, odreći se nezine pratnje na putu i gostoljubivosti kuće Carrè.

— Zašto? reče ona. Radi svijeta? Što je kome stalo za svijet?

Cortis ne odgovori ni riječi, ali joj uhvati ruku, prinese je usnama i strastveno ih utisne. Izmijeniše u muku dug pogled. Nezine se usne grčevito pokretahu, a u pogledu joj bješe strahovite jačine. Pomišlašše da je neno postupaње gotovo prijevara, jer Cortis za cijelo ne sumnja o užasnoj nezinoj odluci, o smrtnoj boli što ga čeka. Znajući da to krije od nega, koji je toliko i plemenito ljublašše, Jelena osjećaše da je u njegov zagrlaj gura neka nežnost, neko grizodušje, neko neiskazano čežnuće, neka potreba da mu sve otkrije, da se isplače na njegovim grudima. Samo je zadržavaše neka nijema sila, možda kakav viši, nepoznati duh.

— Ne, šapnu slatko, izvlačeći ruku polako, polako. Za svijet mi nije stalo ništa, ali vaļa da budemo mirni, vaļa da budemo kao stari prijatelji od šezdeset godina, inače ne mogu doći.

— Možeš, možeš, reče on ožalošćenim glasom, sa zabunom u licu, kao dijete zatečeno u grijehu. Oprosti mi, još nijesam

jak, vidiš, ali ću biti. Danas mi se već čini da se osjećam mañe nervozan nego jućer.

Ona ne odgovori, osmjehnu mu se. Bila bi mu htjela reći, da ga cijeni neizmjereno bolim od sebe, da se bješe osjetila, ćasak prije, toliko slaba, toliko u ņegovoj vlasti, kad bi bio htio, te da ne zaslućuje one mile, plahe rijeći.

Za malo obojica umukoše. Za tim Cortis otvori usta da reće nešto, ali iz ņih ne izade nikakav glas.

— Što? reće ona tiho.

On oklijevaše ćaskom pa odgovori:

— Ništa.

Ali Jelena razumje da je htio nešto reći te ćekaše ćuteći. I doista on zamrmļa zatim, ne gledajući je:

— I dopuščeno ti je da kreneš većeras sa mnom?

— Vaļa da govorim ili da pišem, odgovori mu, ali ću doći za stalno.

Cortis je zamoli da piše. Jakorijeć ga je plašila. Ne zna se nikada na što moće iziti. Zašto ne bi odmah? Ondje ima papira, pero i ernila. Za tim će poslućnik odnijeti pismo.

— Imam li pisati ovdje? reće ona, još neodlućna, govoreći sebi.

Odući se i sjede za stō. Bilo joj je u glavi sve što je imala pisati, ali je ipak oklijevala prije nego će poćeti. Kako joj lupaše srce ondje, u ņegovoj nazoćnosti!

— Našao sam da ti stric dobro izgleda, reće Cortis.

Ona ne odvrti već napisa:

„Većeras krećem u Passo di Rovese s mamom i s Danijelom.

„Što idem sada u takvom drućstvu, ćinim dobro; ali gdje god se budem nalazila, u kojem god ćasu budeš ti od mene zaiskao, odrćaću svoju rijeć. Ti u toliko ne govori nikomu. Kad se stvar dozna, ćelim da budem otputovala, da sebi i drućim uštedim mnogo uzaludnih muka.

„Kad doće ćas, ti mi samo piši i naznaći luku gdje ćemo se ukreati, brod i dan odlaska, sve s najvećom taćnošću. Htjela bih da moj puć bude i što je moguće kraći; i htjela bih krenuti iz Mletaka, koji su ćetiri ure od Passo di Rovese. Ali se bojim da iz Mletaka ne kreću parobrodi za Ameriku.

Jelena odusta malo od pisaña.

— Koliko ima, reče Cortis polako, da se nijesmo našli zajedno u Passo di Rovese, u maju! Vaļa da čitamo Shakespeare-a u vrtovima, ovoga maja. Oprosti, oprosti što te ometam, nadoda, jer mu ona ne odgovaraše; razmišljaše s jednom rukom na očima.

Bješe krik, tegoban krik, koji joj onoga časa izviraše iz dna duše: „Imam li ići? Imam li baš ići?“ A sree joj se podizaše, odgovaraše: „ne, ne“, s nekom nasilnošću! Što će pak biti onamo, u Passo di Rovese? Ako je snaga izda, ako klone? Vrlo je lako obećati; a bilo bi lako i krenuti odmah, nemajućí vremena da ikoga vidi, nemajućí vremena da misli.

Preuze pisañe:

„Molim te pak da me obavijestiš koliko dana prije uzmogneš, jer ću ipak trebati malo vremena.“

Netom napisa ove retke gorko se pokaja. Imala je iskati protivno, da je iznenada pozove, od večeri do jutra, da ne bude mjesta napastima; a naprotiv slaba, podla ruka bila je napisala onako. A sada? Nije htjela da je Cortis vidi gdje razdire pismo i piše drugo. Sree joj bijesno lupaaše, kao da cijeni, da je već počelo pobjeđivati svojim silovitim „ne“.

— Ne mogu pisati, reče ona ustajućí. Strah me je da nijesam pogodila tačni ton. Boļe je da mu rečem na glas.

Cortis se očito prestravi, stade je kumiti da se prode toga i da dovrši pismo. Može ga izmijeniti, ako hoće, pisati drugo.

Jelena opet sjede i reče:

— Pokušaću.

Odmah joj sinuše u pameti razlozi, da ne mijeña posljedñe retke. Ono nije odlazak, ono je bijeg. Treba vremena da ga se udesi, vaļa doći sa sela u grad; treba izlika od duļe vremena prepravļena, nije lako onaj čas je naći. Svaka iznenadna i neobična novina, spojena s duševnom uzbuđenošću, odveć dubokom da se sasvim prekrije, pobudila bi sumñâ, barem u stricu Lau. Pak bi se htjela koja priprema za put, duža jer tajna.

No ovdje joj sree silovito šapnu drugu stvar. Da uništi pismo? Da ode i ne piše i ne reče ništa?

— Oh, reče ona, možda ću pustiti da ide ovako.

Cortis zazvoni, naredi poslužiteļu da odnese pismo u Senat.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Mogu ga poslati ja docnije, šapnu Jelena; ali Cortis nije umio naći uzroka takovom oklijevaću. Ona napisa završetak i adresu, osjećajući, gotovo oko sebe, buku morską. Još je bilo vremena.

— A da ne bude dobro? reče ona potresenim glasom. Da ne pišem?

— Ne, ne, odgovori Cortis. Stalan sam da je izvršno. Daj, daj. Uze pismo i preda ga poslužitelju.

— Odmah, reče. Pak nadoda obrnut put Jelene: U Senat ili u néga doma?

Ona kao da ne bješe čula.

— U senat ili u néga doma? ponovi Cortis.

— Ulica „delle Muratte“, reče ona ispod glasa, broj 54.

Čovjek ode s pismom. Ah Bože, da se Cortis pokaje radi onoga svoga nasila, da zazove natrag poslužitelja, da posumná, da pogodi! Ne, nel ništa od toga nije se moglo više dogoditi, poslužitelj je silazio niza stube.

— Što ti je? reče Cortis.

Ona ne odgovori, jer u to ude senator Clenezzi. Potrči mu u susret, okrenuvši leđa svome rodaku, i tako ga srdačno pričeká da se senator rastopi od mića. Cortis ga bješe pozvao da ga zamoli, da mu pokupi neke hartije, što je imao kod kuće a koje je htio ponijeti sa sobom. Ali senator, koji bješe dotrčao na vrat i na nos, ne umijaše se više osloboditi od gospođe Jelene, stajaše ondje vas u posmijesima, poklonima, komplimentima.

— Čuj, senatore! uskliknu Cortis nakon malo.

— Evo me, evo me, odgovori mu senator. Evo me ovdje, u Vas. Oprostite, Zapovidite. Evo me. Evo me.

— Ja idem, reče Jelena. Do videńa večeras, na stanici.

Prije nego su Cortis i Clenezzi mogli pokušati da je zadrže, né bješe nestalo.

(Nastaviće se).

O S V E T A.

Novela iz dubrovačke prošlosti.

Prijatelju Pavlu Orloviću

posvećuje M. de Valois. (2)

II.

Gospođa Mare Červa bila je pravi tip dubrovačke vladike. Dok je bila mlada, bila je lijepa kao najmilija ruža, i za ňu se otimahu najbolja vlastela; ali sreća posluži Antunu Červi, dubrovačkome vlastelinu, koga je lijepa Mare, kako su je za mladijeh dana u Dubrovniku zvali, strastveno ljubila.

U osamnaestoj godini šune joj u pamet da se podumni. Roditelji su se protivili, ali napokon popustiše, i mlada ti vladika ude u samostan sv. Klare, s nadom da će jednom, jer vladika, postati opaticom toga samostana.

U samostanu primi ime Ursule. Bila bi možda i ostala u manastiru, ali joj nije dao vlasteoski ponos, koga se nije htjela odreći. I ako joj je opatica, majka Tereza, od plemićke porodice Bona, u svemu popuštala, mlada dumna Ursula nije se nikako htjela prilagoditi da godinu dana kušne sprovede pod upravom sestre Pelagije; i to s toga, jer je ova bila iz građanskoga staleža. Ona, vladika, smatrala je uvredom dostojanstva, da joj starješinom — pa bilo samo i jedan dan — bude sestra iz prostoga puka.

Jednoga dana u samostanu sv. Klare bila je velika pobuna. Nije bilo sestre Ursule za večerom. Opatica zapovjedi da je potraže po samostanu i u crkvi, ali uzalud — jer se sestra Ursula nije više nalazila u samostanu.

Što se dogodilo?

Mludoj dumni dosadio samostanski život; baš toga jutra majka Pelagija stavljala joj pred oči ispraznost svjetovnih uživaŋa i potrebu poniznosti; ňoj, mladoj vladici, to se nije svidalo. Ona da bude jednaka ostalim sestrama u samostanu i da zaboravi na svoj vlasteoski ponos! Nikada. Kad su ostale dumne nakon večerŋe molitve otišle u blagovaŋište, tvoja ti Ursula pokupi neke svoje stvari, koje je sa sobom donijela, te kroz crkvena vrata, zaogrnuta plaštem, brže

bole put svoje kuće prama sv. Vlahu. Vjetar je na dvoru puhao, a večer bila tamna, tako da je nije niko ni prepoznao. Kad je ugledaše roditelji, začudiše se, ali kad im ona ispriča cijelu stvar, oni je ogrliše, svukoše dumanskih hašina i preobukoše ponovno u negdašnje nežine svilene odore.

Sestra Ursula ponovno je postala lijepa Mare.

Sutra dan svak je u gradu govorio o bijegu iz samostana mlade vladike Mare Červe. Dok ju je prosti puk osuđivao, vlastela su joj povladivala. Uzalud se trudio O. Grizostom Milić, frañevac i ispovjednik samostana sv. Klare, oko nežinih roditelja, da se opet u samostan vrati — lijepa Mare nije htjela popustiti. Žalila je jedino za lijepim svojim kosama, koje je ostrigla pred žrtvenikom, kad je u samostan zatvoriše. A sada joj je trebalo čekati toliko vremena, dok joj opet ponarastu, i to ju je za dugo vremena držalo prikovanu u kući. S vremenom su i kose narasle i mlada vladika preuzela stare svoje običaje.

Isticala se je nekom osobitom ljubavi prama knízi. Poznavała je tri jezika: naški, talijanski i latinski. U latinskome jeziku podučavao ju je Didak Pir; mnoge Horacijeve satire znala je na pamet; a s talijanskom knigom mnogo je puta i u posteli zaspala.

U 24-oj godini uda se za dubrovačkoga vlastelina Antuna Červu, s kojim nije imala poroda (puk je govorio, da ju je Bog kaznio što je iz samostana pobjegla), ali, nakon 10 godina sret-noga braka, umre joj muž ostavivši joj lijepo imanje. U nežinoj kući večerom bi se obično sastajala najbolja dubrovačka gospoda; tu bi se raspravljalo o politici i diplomaciji, o kniževnosti, pa i o drugim važnim pitanjima. Dubrovačka su je vlastela poštovala i uživala u nežinoj blizini zbog veseloga humora kojim se uvijek odlikovala; a nije joj falila ni sarkastična žica, kojom se isticalu stari Dubrovčani. Kad bi joj se desila prigoda bocnuti, pa bilo i istoga kneza, ona bi to tako fino uradila, da se niko nije smio nalutiti.

Ali ipak gospoda Mare imala je i svojih mahna, i ako u pedesetoj godini htjela se ipak prikazivati kao kakva djevojčica od 20 godina; kitila se, plela se, naćinjala se kao kakva gospodica i daleko se držala od gradanskoga staleža, jer takav

doticaj smatrala je da je ispod ugleda dubrovačke vladike. Jednom se dogodi, da izlazeć iz stōne crkve jedna joj djevojčica iz prostoga puka stane na nogu; gospoda Mare bila je kao izvan sebe. Ne znajući kakovu bi zadovolštinu od ņe tražila, pozove je k sebi i zapovjedi joj, da pode odmah u samostan. Htjela se ruka božja, dok ju je kanonik Bezilić od toga odvratio. Marina Zamañu nije mogla niti naslikana, jer je nastojao od vijeća isposlovati dopust, da se može oženiti djevojčicom iz prostoga puka. Oženiti se za prostu građankiñu bio je zločin i neoprostiv grijeh.

Vlastela su joj povlađivala, jer istoga kova; dok ju je prosti narod mrzio. Građani su se bojali više ņe nego i samoga kneza, jer su znali, što reće gospoda Mare, da će i vijeće odobriti; a sada tim više, jer joj je bio tadañi knez Ivan Bobali u najbližoj rodbini.

U ņezinoj kući, na večernem sijelu, mnogo su se puta kovalе odluke, koje bi kasnije samo vijeće potvrdilo. Bi li kakova prepirka nastala između vlastele, ona bi svojim utjecajem znala izmiriti posvađene stranke; a bez sumñe to je mnogo koristilo. Da nije bila onoliko ohola i egoistična, gospoda bi Mare mogla biti uzorom najvećega rodoљubļa.

I u raznijem državnijem poslima, ona bi uvijek kazala svoju, a mnogo puta i pogodila, jer se odlikovala nekom lukavom diplomacijom, koja je višekrat falila i u senatu.

Ali sasvim tim, mnogo je puta ona postala sredstvom, da ohola vlastela postignu nedopuštene ciljeve.

Svak se je u gradu spomiñao ņezinijeh spletaка u poznatom skandalu vlastelina Antuna Kaboge.

Jednoga dana prosu se po dubrovačkoj Rijeci glas, da je Jele Šestović, djevojčica u 15-oj godini, bila silom obešćašćena od vlastelina dubrovačkoga Antuna Kaboge. Na ovaj glas uzrujala se sva Rijeka, tim više što je tome narodu bilo već došla do nokata nasilnost vlastele, a ovaj slučaj nije bio prvi ni zadñi u ņihovijem analima — i nije bilo druge, narod je zahtijevao, da se jednom stane na kraj takovoj sablazni, koja je dirala u vjerska čustva bogoljubnoga puka.

Župnik Dum Ivan Žuļević bio je odaslan od svojih parohijana, da podnese tužbu biskupu i traži zadovolštinu od dubrovačkoga senata.

— Presvijetli, reče Dum Ivan, stupivši pred biskupa, u mojoj se je župi dogodilo grdno djelo, koje nije prvo ove vrste. Jele Šestović, djevojčica u 15-oj godini, bila je silom obećasćena od dubrovačkoga vlastelina Antuna Kaboga. Parohija je cijela zbog ovoga događaja uznemirena, i ne daje li se zadovolština i ne stane li se jednom na kraj sličnim nedjelima, koja se često zbivaju samovoljom vlastele u našoj Rijeci: mogao bi lako nastati sukob među narodom i vladom. Došao sam u ime svojih parohijana, da tužbu prinesem Vama, e da bi ste se Vi zauzeli pred knezom, da se krivac kazni.

Biskup obeća župniku, da će se za stvar zauzeti, a kroz to vrijeme, da i on nastoji puk umiriti.

Doznavši Kaboga, da je stvar predana biskupu, a budući on s biskupom od nekoliko vremena u zavadi, upre svijem silama kako bi stvar zagladio ili zabašurio.

Ali kako?

Znao je da je vladika Mare Červa u najboljem prijateljstvu s biskupom i s kurijom. Pohrli odmah k ņoj. Gospoda Mare bila je prijateljica Antuna Kaboga, jer je za mladijeh dana i s ņim ljubakala.

— Benissimo, la cosa è facilissima¹⁾, reče ona, nakon što joj je Kaboga cijeli slučaj ispričao; ali samo vaļa subito²⁾ ruke na posô.

Nakon dvije ure u sobi gospode Mare nalazili su se: ona, Antun Kaboga i ņegov djetić Ivan Milović iz Brsečinâ, koji je kroz taj mjesec dana zajedno radio s Jelom Šestović na Kaboņinom imañu u Rijeci.

— Ivane, od jednom će gospoda Mare, bi li ti bio spravan za ôvi dar — pokaza mu 20 dukata u zlatu — učinit jednu ljubav tvomu gospodaru?

Ivan je pogleda ispod oka, jer je znao, da je ovo možda prvi put da dubrovačka vlastela na taj način mole za usluge prosta gradanina, koji je u ņihovoj službi.

— Pa zašto ne, evo me, zapovidite, odgovori Ivan.

— Benissimo, na to će gospoda Mare, ti znaš da se je prosuo glas po Rijeci, da je tvoj gospodar krenuo u pošteņe one

¹⁾ Vrlo dobro, stvar je sasvim laka ²⁾ odmah.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Jele Sestović što je služila u néga zajedno s tobom. Ti znaš prilijepo, da to nije istina, ali gospodar ne će ni da se prosiplu taki glasovi. Jesi li dunkve¹⁾ spravan rijet pred sudom, a ja te asikuravam da ti se ne će ništa dogodit, da je tvoj gospodar pravedan, jer da si ti ono djelo učinio. Ne boj se ništa, ako te i osudu, to će bit samo onako; knez će znat za sve, i na svetoga Vlaha ti ćeš bit gracijan²⁾. Kroz ovo malo dana u tavnici ti ne će ništa maňkat; ja i gospodar mislićemo se za tebe. Jesi li razumio?

— Kad je to, ja sam spravan, gospo, reče Ivan poklonivši se do zemlje. Ali što govori Jele?

— Ne misli se, i ona će rijet da je tako, samo ako ti hoćeš, odgovori vladika.

— Ja hoću i drago mi je da mogu učinit ovu ljubav momu gospodaru, nastavi Ivan.

— Bravo, bravo, Ivane, baš si čovjek, evo ti da se napiješ, i pruži mu 20 dukata u zlatu.

Ivan poklonivši se opet gospodi i svome gospodaru, vas veseo povrati se u Rijeku.

Kad se je Ivan udaľio, gospođa Mare reče Kabozi:

— Baš je lijepo upô u stupicu; jedan vilan više ili jedan mañe è lo stesso³⁾. Dvadeset dukata darovao je Antun Kaboga i Jeli za istu stvar.

Kaboga je bio veseo, da je tako stvar uredio. On je sada bio miran. Su četrdeset dukata stvar je izglađena.

Biskup je istoga dana predao tužbu na kneza proti vlastelinu Antunu Kabozi, zahtijevajući da bude kažñen.

Knez se našao u velikoj neprilici; radilo se o vlastelinu, a vlastela su gotovo nad svakim zakonom; ali se ipak nije smio pokazati indiferentan pred biskupom; požali zlodjelo i obeća da će stvar razvidjeti i kriveca kazniti.

Ali kako kazniti, kad bi u tome slućaju trebalo dvije trećine vlastele pozatvarati? Svakako, trebalo je da nešto uradi. Pozva k sebi Kabogu i upita ga što je u stvari.

— Ovaj na najodrešitiji način odbi od sebe krivñu, tvrdeći da je to zlodjelo poćinio négov djetie, Ivan Milović, a župnik Źulević iz osvete néga oklevetao.

¹⁾ dakle ²⁾ pomilovan ³⁾ sve jedno.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Knez preda stvar sudu. Milović izjavi indiferentno, da je on zlodjelo uradio, a Jele to potvrdi. Sud osudi Ivana Milovića na 6 godina državnoga zatvora, a župnika Žulevića kapitulo na 1 godinu zatvora u samostanu Male Braće.

Milović izlazeći iz sudnice put zatvora, prišapne Jeli :

— Jesi li čula? Šest godišta t. j. do sv. Vlaha, onaj ćemo dan zajedno u kolo. Z bogom.

Jele se smijala.

Došao je sv. Vlaho, ali Milović je još ležao u tamnici; došao i drugi, a za néga niko nije znao.

Kasnije se saznalo, da je nenadano umro; po naredbi božijoj ili ljudskoj? Ko će znati. Zna se samo, da je knez obaznao po gospodi Mari za svu stvar, i da je odahnuo kad je onoga svjedoka nestalo. Gospodu Maru ipak za ovu pravednu žrtvu savjest nije morila; ona je isto svaki dan išla na sv. misu u stônu crkvu.

Mare Červa bila je pravi tip dubrovačke vladike onoga vremena.

(Nastaviće se).

*) Jele (Milović) stvar, dobro, stvar, dobro, stvar.

† UROŠU TROJANOVIĆU.

— I. E. —

Na uranku životnoga hoda
 Kob nemila na te se iskali
 I ispuni svakoga pečali,
 Jer bijaše nada svojeg roda.

Bratstvo, ljubav, znanje i sloboda
 Bijahu ti sjajni ideali,
 I zar sada sve se u grob svali,
 Sve razori huda nepogoda?

Oh ne, smrt je samo neka m'jena:
 U čistije svere duh se vine;
 A na zemlji traje uspomena,

Koja čuva žrtvenik' vrline.
 I tvoja će živjet nesmućena
 Među nama, o vilinski sine.

(Arverov sonet).

Moј живот ima svoju tajnu a moјe duши svoju тајанственост; то је једна вјечита љубав која се зачела у једном тренутку. Тај је јад без наде, и ја сам морао да о њему бутим, а она, која ми је оддала тај јад, није о томе никад ништа знала.

КАД БИХ СМЕО!

— Ст. Б. Павловић. —

Кад је оно, једном, смејала се гласно,
Док сам, јецајући, као дете плак'о,
Купио сам сузе и крио их лако
Од погледа њених што стизаху касно.

Целу ноћ сам од њих ову ниску плео.
Како ли бих радо понудио сада
Овај ђердан бола, исплакана јада,
Да га о врат мете, — само кад бих смео!

Па, од смеха кад јој затрепере груди,
Да се суза моја на врату пробуди,
И по њима расте, и разлије ти'о.

Завидећи, ја бих можда опет плак'о.
Зашто као суза нисам сретан тако?
На грудима њеним пресретан бих био.

Београд, 12. децембра 1903.

АРВЕРОВ СОНЕТ.

Арвер (Alexis-Félix Arvers, 1806-1850) је данас потпуно заборављен пјесник. У колико га се у опће сјећају, сјећају га се по једној јединој његовој пјесми познатој под именом Арверов сонет, који доносимо у пријеву у прози. Тај славни сонет, кога данас свако у Француској зна на изуст, налази се у једној малој свесци пјесама коју је издао сам пјесник г. 1833. под натписом: Моје изгубљено вријеме (Mes heures perdues). Арвер је написао и неколике драме, данас већ потпуно заборављене (La Course au Clocher, у три чина; Le Beau Martial, Les Anglais en Voyage, Suzon et Suzanne), а радио је неке заједно са Скрибом (Deux maîtresses, Les dames patronesses). Име овога пјесника који би отишао судбином свијех медиокритета да не бјеше овога сонета, данас је још познато и помињано. Тај сонет од неколико болних и крвавих стихова има једну меланхолију Мисеову, један неодољиви чар опијене љубави. О постанку тога сонета говори се разно. Једни веле да је написан госпођи Менесје (Menessier) која је била кћи Шарла Нодије-а; неки тврде да је писан госпођи жени Виктора Ига. Чим је тај сонет изишао у поменутој збирци, у Паризу се говорило само о Арверу; он је прештампаван, учен на памет и јавно рецитовао. Тих истих дана пјесник је добио од неке госпође један други сонет који је био као пандан и као одговор на Арверов сонет. Тај је одговор јединствено лијеп, и туга која из њега провијава можда је дирљивија и искренија него и у самом Арверовом сонету. Ко је била та госпођа која му је послала тај одговор? То не зна нико. Ми доносимо овдје та оба славна сонета.

I.

(Арверов сонет).

Мој живот има своју тајну а моја душа своју тајанственост; то је једна вјечита љубав која се зачела у једном трепутку. Тај је јад без наде, и ја сам морао да о њему ћутим, а она, која ми је задала тај јад, није о томе никад ништа знала.

Вај! Могоа сам да прођем неопажен, увијек поред ње, па ипак усамљен. И могоа сам да до краја проведем свој вијек на земљи, не усуђујући се да ништа затражим и не добивши ништа.

А она, ма да је Бог дао добром и њежном, она ће ићи својим путем, и не чујући тај шапат љубави који се диже за њезиним корацама.

И побожно вјерна својој узвишеној дужности, она ће рећи, читајући ове стихове који су испуњени само њоме: »Ко ли је та жена?» и не ће знати.

II.

(Одговор на Арверов сонет).

Знаш ли извјесно, пријатељу, да она није могла чути тај шапат љубави за својим корацама; јер, вјеруј ми, жена зна увијек да разумије тај нијем језик што се говори тако тихо.

Ако је њу Бог дао добром и њежном, она је морала претрпјети доста мучних борба, и морала је обадвјема рукама да држи своје срце да га одбрани од једне тако истините љубави која је нијема.

И у те жене, која је остала побожно вјерна својој узвишеној дужности, можда је била највећа врлина у томе да се покаже равнодушном и да се показује као да те не чује.

Мислиш ли зар да само ти кријеш тајну у својој души? А и не знаш, пријатељу, да на свијету има много жена које иду ведро чела и онда када вуку свој крст.

С францускога
Циво.

(Арверов сонет)

—евтэвнэвэт ујовэ винуэ вјом э нијэт јуоу вми товнж јоу
—эст мондеј у внэвэ эјом вэдэл атпрэјэ вндјэ эј от стон
митуу втмэл э вл оврэм мэл вј и эдан ээд дэл јэ ју
эквнэ втннн дэвнн эмот э јнн дэл јэт влэдэл эј нм вјом вно э

BRATSTVO.

— A. P. —

Stanovit broj ili skup obitelji, te se nalaze u istome selu ili susjedstvu, a gdjekad baš i u više sela porazdijelene, sačinjavaju *Bratstvo*, a to se i naprosto zove *Braća* n. pr. braća Sv. Mihajla, Sv. Luke, Sv. Miĳtra, Sv. Ilije i t. d., jer te obitelji pripadaju bogomolama onijeh svetaca, koji se tu slave kao osobiti pokrovitelji mjesta ili sela. Kada slave slavu kojega mu drago svoga svetitelja, reĉe se obiĉno, da one obitelji *sluŹe* n. p. Sv. Mihajla, Sv. Luku i t. d. ili boĉe da slave krsno ime toga dana. Ali se desi viŹe no jednom, da u tome skupu obitelji, ili u tome bratstvu, ne slave svi isto krsno ime, veĉ tu bude raznolikoga slavĳa n. p. meĉu 40 brata: 5 slave Sv. Luku, 15 Sv. Miĳtra a 20 Sv. Iliju. I ako nijesu u zajednici slave krsnoga imena, ipak su udruŹeni u istome bratstvu. Ta razna slava krsnoga imena u istome bratstvu moŹe se tijekom protumaĉiti, da je bilo negda premetaĳa i mijeŹaĳa obitelji, koje su u nekim prilikama prelazile iz jednoga sela ili bratstva u drugo: Źenidbom ili domazetstvom, ĉijem bi se unosila druga slava krsnoga imena. Po ovom izlazi, da je jedno bratstvo a drugo slava krsnoga imena.

Ovdje bi se moglo mnogo Źto i o bratstvu i o sluŹbi krsnoga imena natuknuti, Źto ne bi nikako neumjesno bilo, a mnogo bi nejasnu stranu za folkloristiku razgalilo. Ali je meni samo sada nakana, da koju biĉešku o bratstvu ili o *braĉi* prijateljima *Srĉa* prekaŹem, biva, da na vidjelo iznesem, Źto se moŹda dosle o tome joŹ nije znalo ili moŹda Źto su pojedinci znali, ali drugomu kazali nijesu, dajbudi javnosti sigurno ne predadoŹe. Koliko ovaj obiĉaj toliko mnogo drugijeh i baŹ starodavnijeh, grehota je od Boga da se pometnu, a ima ih svuda na pregrŹti, te je pravo da se prikupĳaju, pa da se tim predmetom pune naŹi listovi, koji su za beletristiku, a to ĉe u isto vrijeme i starinara zanimati i kniŹevnika zabaviti. — Red mi je ovdje otvoreno i bez okoliŹaĳa kazati, Źto se je viŹe puta i s uvaŹene strane priglavilo, da se golemo grijeŹi u ovome poslu, kada se moŹe raditi a ne ĉe da se posluje, veĉ se za-

nemaruje narodno blago, koje bi se imalo bar na hrpe, i ako ćeš bez reda za sada sabirati. Tijem samijem je pak velika usluga učinena potomstvu, koje, i ako nas ne će na zvijezde zbog toga dizati, ipak će nam za stalno harno zahvaliti, jer smo savjesno ne samo predajom, već i pismom pruručili, što smo od naroda primili. Bez dvojbe ima dosta toga blaga; još se može mnogi narodni biser da spase; treba samo malo mara i ponešto dobre voľe. Odista nam nije na čast, kad nas tudinae u ovome poslu preteče, te, sabirajući narodne amanete, obogati svoje radove i nama nadjene ime — dobričine.....

Braća, to moralno tijelo, imalo je, pa i danas ima, po cijeljoj mal da ne dubrovačkoj okolici velika utjecaja na društveni život, a to kod svijeh u opće, a napose kod pojedinaca, koji su bili članovi ili udrugari bratstava, o čemu će sada biti govora.

U bratstvu je sintetizovana narodna poštena svijest, narodna ustrajna plemenita voľa, narodna ozbilna duša; baš po bratstvima možeš da vidiš, kako narod u svakom pogledu zna obrazno da sud izreče, kako u prigodi čustveno i želi i djeluje, a ponajboľe, kako je negovo vladane i umovane neprevijeno, čisto i odrazito, kao što je i on sâm, vavijek bez nakita ali uzvišeno, bez nadute rječitosti ali jezgrovito, bez primamljiva sjaja ali uprav divno.

Zaludu ćemo tražiti danas, kada se osnovalo koje bratstvo; odista ta se ustanova gubi u dalekoj prošlosti, koju je preveć mučno, da ne rečem nemoguće, premetati, jer nije pisana, a predaja je obično klimava i nepouzdana. Samo bi se, mislim, dalo poštogod saznati iz običajâ, te i dandanas postoje među bratstvom ili udrugarima, po kojijem se vladaju pri svojim javnim i privatnim potrebama.

Baš za to što su sva bratstva naokolo Dubrovnika obično skalupljena po istijem pravilima, što se bjelodano vidi i razumije po samijem običajima, te su i danas tamo i amo u kreposti, treba zaključiti, da je to sve poteklo od jednoga izvora, biva, od vjerskoga osjećaja. Zbog jačega utvrđenja nabožnoga duha baš su ustanovljena bratstva, što je izraz onodobne potrebe za unapređenje katolicizma, na koji su prelazili malo po

malo žiteti dubrovačke okoline, koji su bili istočnoga obreda¹⁾. Nije čudo, kako se to sve čvrsto do danas sačuvalo, jer se go-
 tovo istovjetilo s vjerom. Nije pak isključena hipoteza, da je
 svako bratstvo negda imalo uprav i svoja *pisana* pravila ili
 statute, koji su dakako putem nadležnijeh vlasti, bilo erkveni-
 jeh bilo građanskijeh, imali svoje potvrde; ali se to sve kroz
 dugo doba u raznijem prilikama pozaboravilo i izgubilo, te od
 svega toga samo gdje gdje traga ostalo u neizbrisivoj narodnoj
 duši i pamei, koja nije mogla nza sve nevole, da zaboravi taj
 amanet. Ko je i malo npučen u ove stvari, ko je i za malo
 nalegao da čuje ovaj naš narod i s nime se upoznao, vala da
 zaključi, da su sva bratstva jedno drugomu slična uz posve ma-
 jene razlike. I za to uzalud će se trazit pisanih statuta, pra-
 vila, *matrjkula*, *vacchette* ili računskijeh knjiga, gdje se bi-
 leže prihodi, rashodi, dugovi, zajmovi i ostalo, ništa se toga ne
 nalazi; ali su za to račun i red, jer se savjesno radi, jer je
 svak duboko poštenem proniknut.

Kako starješinstvo u bratstvu, tako i druge nize časti traju
 godinu dana. Izbori se svršavaju bez pripreme, bez izbornoga
 pretčnoga dogovora: sve se dogada tiho, jer unaprijeda je
 poznato, komu će koja čast ili dužnost dopasti, pošto redom
 obično kuća za kućom vrši stanovite službe bez preskoka. Ima
 dakako uglašen dan, ili sama svečkovina mjesne bogomole,
 kada se udugari sakupljaju na *bracu*; daje se veliko značeh,
 kada se reče: *danas jali sutra nast se kupe na bracu, braca*
spedaju, ili *braca se goste*, t. j. zajednički blagaju ili u bratin-
 skoj kući, gdje je imaju, ili redom u privatnoj kući, odakle je
 starješina izabran. Bratinska se gozba zvala *carita*, pak se taj
 talijanski naziv i danas gdje gdje čuje, ma i to samo što se
 tiže večere te se braći daje posije sproda. Dandanas na
 Koruili se govori: braca čine *päst*, (po tal. riječi *pasto* t. j.
 jelo). Kada su braca na sastanku ili kada se goste, tada se
 preručuju društvene dužnosti i časti, predavaju se račun,
 kupi se novac za godišnje potrebe bratstva, utjeravaju se globe,

¹⁾ Bratovštine nastaju u Dubrovniku, da zadovolje moralno-religioznome
 nagonu, da pruže članovima uzajamnu duhovnu i telesnu potporu. (Voj-
 nović. Bratov. u Dubrov. sves. II, str. LI.)

vavijek novčane, radi kojekakvih prekršaja. Istoga se dana primaju novi drugovi u bratstvo. Ali vaļa opaziti, da nijesu u ovome jednaka pravila kod svakoga bratstva; u opće se računa: koliko je kuća ili domaćina, toliko je u skupu bratâ; a drugodje je inače, biva, svaki momak od stanovite dobe, samo da je uredan i pošten, može da postane bratom ili članom bratstva. U ovom poslednjem slučaju ne pravi se nikakova molbenica, već momak, kad su braća na gozbi, pristupi do starješine, te ga klěče zamoli, da ga primi u braću. Starješina mu na prosto reče: ustani i sjedi uza svoju braću, koja te eto danas među svoje ubraja. Ovijem momak dobija bratinska prava.

Svukuda novi članovi ovoga društva, odnosili se na kuće ili na pojedince, plaćaju neku vrstu takse kao ulazninu, koja je različita gotovo u svakome selu ili kaznačini, po onoj: koliko sela, toliko adeta. Ti novi članovi već prve godine moraju da obavljaju niže časti u društvu, i za to ih zovu običnim nazivom *mladi*.

Mladijeh je posao, preko godine službovaņa: prizivati paroha na bolesnika; javļati bilo parohu bilo braći svaki slučaj smrti svojijeh udrugara ili űihovijeh ukućana; nositi krst, svijeeće ili feñere pri takovim obredima; u nekijem mjestima čuvati mrtvace; tješiti i dvoriti kuću gdje je žalost; nositi lijes; otvoriti grob i u ű mrtvacu spustiti i ostalo.

Svaki član bratstva vaļa da je nazočan sprovodu, i tu možeš da opaziš mnogo raznijeh običaja, što bi ovdje sada bilo i dugo i neumjesno navoditi; ali je jedan kod nekoliko bratstava upravo znamenit običaj, a taj je: da svaki brat pri sprovodu nosi u ruci malen krst, a u erkvi pri opijelu svaki svoj krst položi na odar mrtvački, kao da mu tijekom sva braća iskazuju ljubav najbolim znakom vjere.

Posao je starješine¹⁾ čuvati predatu mu imovinu od predšasnika, skrbiti se za seosku bogomoļu, za svetkovine i službe Božije, te se u istoj vrše u odredene dane u godini; on vaļa da pazi na red, potrebe, ures iste, baš kao remeta, jer tu službu vrši sâm starješina, pošto obično kod braće nema remete. Rekoh obično, jer se gdjegdje nade kakav udrugar osobite va-

¹⁾ Zove se obično *gestòd* od tal. *gastaldo*.

lanosti i naklonosti za posao remete, te tu službu vrši do smrti; više se puta dogodi, da ga u tome naslijede njegovi potomci ili djeca, čijem se ta porodica ponosi, a i ostali je svijet uvažava i cijeni. Kada se sviđi starješini, može se sazvati sjednica, a to obično za kakav važan i izvanredan posao ili kada većina braće to zahtijeva. Takove sjednice ili bratski dogovori naprosto se i sazivaju i obavljaju, mjesto im bude pred crkvom ili na guvnu; tu je u svemu čista prirodnost i prostota. Ako se sazvala obična sjednica radi računskih stvari, bilo primaña bilo davanja kakve svote, vavijek malene, jer kukavnom imovinom raspolaže u opće svako bratstvo, tu se vide uprav čudne kñige, vākete (*vacchette*), sa još čudnijim zapisima ili znakovima; što samo zanimani mogu da shvate. To su prvobitna seljačka slova i brojevi, tu se vidi, velu, *raboš*, a to je po prilici metar dugačka toľaga od glatka drva bez ėvorova, u koju se zarezuju ėrkñe, taċke, roċići, križi, pasovi sad duļi, sad kraċi, sad okomiti, sad poloŹeni i t. d. Iz take preproste kñige svak zna da ċita, svak razumije što se odnosi na bratinsko poslovanje, svak po tijeм znakovima vidi i dugove i prihode i rashode.

Po našijem stranama, gdje su dobro uređena bratstva (jer ih ima gdje je oslabila zajedniċka stega), gleda se i na javno blagostanje, na javni i kućni uredni Źivot, te na sve što se tiċe probitka mjesta i osobā. Braća su jaka poluga bila u mnogo sluċajeva, baš kada je valalo da se brane gospodarstvena prava; kada se navaľivalo na domaće svetiñe i na imaña, braća su svuda prvu rijeċ imala i ñihova se poštovala; gdjekad je od braće prva rijeċ potekla za bunu ili ustanak. Jedan je paroh govorio, da su bratstva ñegovoj Źupi najbolji duhovni pomoćnici.

A svemu tomu neka bude kao primjer, što ċu sada navesti iz neke ne mnogo stare listine, gdje je bileŹio, moŹda kakav pop, djela i doŹivľaje raznijeh bratstava. Iznosim baš ċitľivu stranu jednoga lista, dok ostavľam drugo, jer poderano i sasvijem neċitľivo. To ċe jamaċno zgodno biti, da se potkrijepi moja tvrdña, te sam je gore istakao, da je u bratstvu uvrijeŹena narodna poštena duša, proniknuta sveder Źivim Źarom kršćanstva i ċovjekolubľa.

Elvo biležaka:

»Sakupljena braća pred Vračevom crkvom, svaki jedno-glasno pristane, neka po bratskim kućama i dalje budu se kupiti milodari za bijednoga Maša Tomova, koji je još prošetos zarobljen bio; u Alžiru je sada na brodu Melanos, čeka da ga braća otkupe.«

»Oni od Mitrove crkve, sakupljeni na braći, odluče kupiti uľa po kućama i mlinicama da se nabavi novo zvono, popravi zvonik i vrata naprave.«

»Danas su zvonili na braću u Spasove crkve, i okupljena braća svi složno odluče da se preotme stoka, dva orača vola i koň Ivanišu Ž., što je prizajmio one noći bratu Lukanu.....«

»Dogovoriše se sva braća ove parohije da Nikolini Radovu priskoče u pomoć; sada je kukavac na sred puta, vatra mu je sve onu noć popasla. Ogradiše mu kuću, plijemicu, prikupiše sitnoga ajvana, kupiše mu kobilu i par volova. Svaki mu brat ponešto dade za hranu, odijelo i pokućstvo, te je sada svačim dobro opskrbljen.«

»Danas, kada su se na braći sakupili Skovlani (?), isključiše iz bratstva Šimuna Markova radi krađe, što je počinio na sramotu svijeh. Bratom se ne može zvati ko se nepošteno vlada. Isti izagnaše iz braće jednoga, koji je zločinstvo paleža učinio svojemu susjedu P... Također istjeraše iz braće Mara Jozina, što je krivo na sudu svjedočio i krivo se kleo na štetu svojega rodaka.«

»Poskočiše na noge viteške sva braća C... da obrane pošteće Stane Vukove, koju ugrabe Gorňoseľani i odvedoše silom u kuću Man... te djevojku povrate svojoj kući i tvrdo zaprijete otmičarima, a tobožňeg mladožeu Man... isključe iz bratstva.«

»Javnoga nekoga psovateľa izmetnuše iz braće, e da ostale ne opogani i da bude na izgled.«

Ovakijeh presuda ima po narodu našem baš na pretek, pa ne treba navoditi drugijeh činjenica, kad nam i danas svako bratstvo zna da priča raznijeh svojijeh djela i plemenitijeh pothvata. Dosta je to propitati po dubrovačkoj okolici gdje bratstva od davnine postoje. Ta društva, imajući gotovo neogranječenu moralnu silu, postigoše neku vrst pravne moći. Do-

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

godilo se više puta, da su braća mirili zavađene kuće i pojedine razmirice uredno i pošteno dovršavali; bratstvo je više puta radilo za korist opću i pojedinaca kao neki pomirbeni sud prve molbe, pred kojim bi svaka daļa rasprava svršavala, čijem bi se prekratilo inade, raspre i nedogledne troškove, a zavađene sprijateljilo, okumilo a gdjekad i pobratimilo.

Pošto braća imaju zajedničku bogomoļu, drže dakako i groble u zajednici; ali nije isključeno da i pojedinci za sebe i obitelj mogu imati jedan ili više grobova.

Ovdje kao primjer navodim, možda jedini u dubrovačkoj okolini, natpis uzajamnoga, bratinskoga, pomirbenoga suda, te nije pisan, već na tvrdoj kamenoj ploči dlijetom uklesan, a nalazi se pred crkvom sv. Ilije u Lovornomu, u Konavlima.

BIVSCI · BILA · RIEC
MEGIV MATOM ILLINIEM
I VCCO ILLIN BRA
CHIA · IZ · LOVORNO
GA S MATOM VCCO
VIEM SA TRI GREBA
PRI SVETIEM ILLIOM
COI GREBOVI NASLI SV
SE PO SVIEDOSBI PO
PROCESV DA SV
BILI OD · STARINA IL
LIE RVSTANA A NE
MATA VCCOVA COI
SVIEDOZI · VPISANI
MIHO · BOSCIOV · PE
RO MLAGHIENOVICH
IVAN BRATOS SVI TRI
IS LOVORNOGA IMA
SE VCCOPAT VCCHO
MARCOV. 1)

Evo me pri kraju ove svoje radnje, te tvrdim: ako sadašnja bratstva nemaju svojijeh pisanijeh statuta, ipak se može gotovo za stalno držati, da su ih negda imali, jer sve što je u mnogijem statutima pisanijem naredeno raznijem bratstvima, nahodi se danas živo i čvrsto sačuvano u običajima, te nijesu pisani, kod ovijeh našijeh bratstava. Može se pak pouzdano držati, da su sva bratstva bila osnovana po jednom istom formularu.

1) Ovaj je natpis gosp. Vid Vuletić Vukasović prepisao g. 1888. i objelodanio.

О МОРАЛНОМ УТЈЕЦАЈУ КРИТИЧАРА.

— Емил Фаге (Faguet). —

Ви ме питате, драги пријатељу, каква је морална улога и морални утјецај критичарев. Ја не вјерујем ни у моралну улогу ни у морални утјецај критичарев; јер — а имао сам прилику да то кажем и више пута — ја не вјерујем да критика може имати утјецаја. И ја постајем с дана на дан све више увјерен да га нема. Примјери су многобројни, а налазим их све више: да она не чини ни штете ни користи. Видио сам успјех Онеа и Деллиа. Први је био чудесан (говорим о успјеху); други је био огроман. Ни један ни други не дугују ништа критици. Критика никада није узела у уста ни једног ни другог. — То би се исто могло рећи о Монтепену, о Жилу Морију, о Хектору Малоу, о којима критика није скоро ни зуцнула, и који су, и без ње, ишли својим путем и то невјероватном лакоћом и хитрином. Као противан случај да поменемо да француска критика, стално и периодично, чини ватрене хвале петорици или шесторици писаца који стоје на доброј ноzi са журналистиком, па ипак књиге те петорице или шесторице писаца нико не купује. Није потребно да вам помињем њихова имена, јер ви их и тако познајете колико и ја.

Међутим та ствар има и своје наличје. Има један човјек кога париска штампа не може да трпи. То је Пјер Лоти. И не само да се о њему не говоре хвале у париским листовима, него се и говори само зато да га сатру, кад год се за то пружи zgodна прилика. Поред свега тога, успјех Пјера Лотија напредује све триумфалније.

Неколико примјера из позоришта. Грдан број критичара стално и ватрено и, по моме мишљењу, са много разлога, заузели су се да публика заволи драме Анрија Бека. Но све је било узалуд; ни један његов комад није могао да имадне успјеха који би мало дуже трајао. *La Gotte* од Меијака, толико је међутим очарала критичаре да једнодушно и врло учестано драмска критика довикује публици да је *Gotte* право урнек-дјело. Па и то је било узалудно; тај је комад ипак пропао. — Обратно: велик дио критичара био је веома

хладан за *Човјечји Закон* од Пола Ервијеа. Чини ми се да сам ја био скоро једини који га је бранио. *Човјечји Закон* имао је ипак дуго успјеха не само у Паризу него и по провинцији. Огромни дио критике — сва критика осим Сарсеја — сатрла је *Чергашки Живот* приликом репризе године 1897. То међутим није сметало да тај сам комад подмири све трошкове Француског Театра који је био материјално врло изнурен у вријеме када се водила кампања против тог комада. Неколико мјесеци давао се тај комад, и дворана је била увијек препуна.

Не би много требало па да нагомилам безбројно много оваких примјера. Свако ко је год упућен у ствари Књижевности и Позоришта знаде да је утјецај критике потпуно ништаван када се тиче успјеха једног дјела. Критика не треба да никога забрине, јер је она од толиког значења као да је и нема на свијету.

Што се тиче мене лично, ја сам очаран што је то тако. Ја бих имао ужасне скрупуле савјести када бих знао да бих могао имати утјецаја на успјех или неуспјех једног дјела. Јер у томе случају ја бих вршио доста ружан занат: ја бих тиме отргао хљебац из уста каквог писца који је имао ту несрећу што ме није задовољио. А то би било одвратно.

И још неколико писаца мисле да је овако. Један врло славан књижевник писао ми је, можда озбиљно, сад у потоње вријеме: »Ви сте потпуно у праву да дискутујете моје идеје, и ја бих вам био на томе благодаран. Али ви немате права да речете да сам *досадан*, јер то би погодило продају мога дјела, и морало би и требало би да му шкоди. А то је, видите, једна ружна ствар...«

Запамтите добро да тај књижевик никада не пропушта прилику да у новинама рекне да сам ја кретен, не бринући се ни мало да ли то може нашкодити продаји мојих књига: али су ове контрадикције ипак сасвим човјечанске.

У ствари он се вара. Он не ће ни једну књигу продати мање зато што сам га ја назвао досадним; он не би исто тако продао ни једну књигу више да су га сви критичари прогласили генијалним. Наш је утјецај на успјех једног дјела потпуно ништаван.

— Али вас, међутим, свијет чита.

— Да, све више и више. Мимогред, — и не желећи никако да говорим о своме користољубљу, него само зато што тако мислим, — ја нијесам никако задовољан тиме што укусу француске публике за читање критикâ расте све већма. Ја бих волио да већма читају саме ауторе. Најзад, факат је да нас читају, и читају нас све више и више.

— Па онда?

— Па онда, то доказује да нас читају зато да нас консултују. Доказује ли то да нас читају зато да би знали шта треба да се мисли о нашим књигама? Боже сачувај! Они нас читају, као што се читају аутори, зато јер смо интересантни. Критика је књижевни жанр као и сваки други, и то је све. Нас читају као што читају какав роман, какву пјесму или какву философску књигу.

Шта тражи публика у књигама и у листовима? Једно продужење њеног сопственог живота, живота о коме су и други мислили и коме су дали израза. Публика зато снијева, зида куле у ваздуху, философује о природи ствари и о судбини, говори о књигама које је читала и о комадима које је видјела. Читајући тако, публика хоће да опет и поново снијева, да прати развијање занимивих авантура, да философује о стварима које познаје и да говори о дјелима које чита. Дакле: треба јој пјесама, романа, философских књига, књижевних критика и критика драматичких. И све то публика чита подједнако, не подавајући се ни мало једној ствари већма него другој. А када чита једног критичара, она га чита због њега, да види шта он мисли и како мисли кад философ — али га никако не чита зато да се обавијести о томе који комад треба да оде да види, и коју књигу треба да чита.

Ово је друга, сасвим друга ствар. Ово обавијештење публика не тражи ни од кога другог него од саме себе. Сутрадан послје је једне премијере, свако је консултовао — али не критичара него обична појединца за кога држи да има укусу који сличи његову. Треба ли видјети тај комад? — »Не, то је можда лијеп комад али је смртно досадан«. Или, на против: »Да, није, да речете, занимљив комад али је врло лијеп«. И мишљење нашег добричине тиме је већ утврђено. Он ће послје да чита критике, у осталом најудаљеније од

његова личног укуса као што ће читати оне које су његовом укусу најближе: не консултујући их, него их читајући само зато што воли да Књижевност дискутује.

Прислушните мало шта се говори око вас. »Треба да одем, видим тај комад. Тај и тај из тог и тог журнала вели да је диван«. Никад! Ви ћете чути гдје се каже: »Треба да одете да видите. Сви они с којима сам говорио о томе комаду, говорили су лијепо о њему«. — С друге стране чућете: »Дивно! Чланак тога и тога, то је дивота! Врло интересантан. Ето, то је лијепо написана ствар«. Али не ћете чути никада да су га похвалили или покудили зато да рекну: »Ја се слажем с њиме о вриједности комада«. Или: »Не слажем се«. Или баш и ако чујете те ријечи, чућете их доцније, доцније, и као изван самог питања. Јер то за публику и није никакво питање. Што се тиче консултације, он је консултовао своје пријатеље; што се тиче књижевне забаве, он је читао критичара.

Публика сама ствара себи мишљење, ово је истина; и то мишљење публика ствара таком брзином да критичар, ма колико ужурбан, дође свагда касно. Публика чита затим критике да би дискутовала о књижевности.

Има једна погрешка која се стално чини у овој ствари: то је када се брка ријеч *публика* и ријеч *гомила*. Гомила иде за шефовима у којима има повјерења, и још она сљедује онима који су мање више шефови у којима има повјерења. Али публика није то исто што и гомила; она је скоро сасвим противно од гомиле: она се поводи апсолутно сама за собом. А што се тиче нас критичара, она нас чита само онда кад јој панемо у руке.

Ви видите, дакле, драги пријатељу, да ме доводите у забуну када тражите да вам даднем своје мишљење о моралном утјецају критике, зато што ја држим да критика нема ни најмањег утјецаја.

Али како, по моме мишљењу, публика чита критику као сваки други књижевни жанр, онда се само по себи разумије да ја држим, да критичар врши онако исти морални утјецај као и сваки други књижевник. Тај је утјецај, држим, индиректан. Умјетност и литература то су агенти моралности када су добре, када оне остварују Лијело. Не мислим рећи да је

Лијепо само по себи морално — у том погледу оно није ништа. Оно само подиже људе до некористољубива осјећаја, јединог који је некористољубив, јединог који их уједињује у један осјећај. То је огромно много, јер то значи отргнути човјека од његове обичне природе. Овим индиректним начином, Љепота, која не учи ничему, постаје снажан агенат моралности.

Тако умјетник, пјесник, књижевник, не вршећи него свој занат, и не мислећи на друго него да врши свој занат, игра и не слутећи огромну моралну улогу.

Исто тако, ако не врши свој занат, ако остварује ружно мјесто лијепога, он је агенат неморалности. Он понижава. И не само понижава, него разједињује; јер пред ружним људи осјећају одвратност, или мржњу, или пронију, или сарказам, који су савршено антисоцијални и који могу заразом и противнијем утиском, који чине на све дијелове њихове душе, учинити људе антисоцијалним.

И ако је дакле умјетник непосредно агенат моралности остварујући Лијепо, критичар ће бити непосредно агенат моралности тиме што чини да се заволи Лијепо. И ако сам учинио по коју рестрикцију његовој улози, ви видите да сам му је оставио још увијек веома велику.

Париз.

С францускога.

Ј. Д.

ЈАН ХУС.

— **Госта Мајкић.** —

V.

(6)

Хус ректор прашке универзитати и краљичин исповједник. — Збињек против Хуса. — Спаљивање Виклифових књига. — Збињек баца на Хуса проклетство. — Народ се буни против надбискупа. — Посредовање владе. — Прашка универзитат за Виклифа. — Хус у борби. — Папа одбија призив Хусов и других. — Краљ у прилог Хусу посредује код папе. — Поновно проклетство на Хусу и инквизикат над цијелим Прагом.

Год. 1409. Хус је достигао врхунац своје славе. По одласку Нијемаца, Хус би изабран за ректора чешке универзитати. Његов углед у опште као и број његових приврженика, који одобраваху његове реформаторске смјерове у цркви и у народном животу, знатно је порастао. Призивају га и у двор и поклањају му своје повјерење. Краљица Софија с усхићењем слушаше његове проповиједи и изабра га за свога исповједника.

Али што Хус више блисташе, то и црна клика већу вику дизаше противу њега; његово слободоумље као и опозиционо становиште, које бијаше узео прама деморализаному свештенству довођаху до бјеснила његове противнике. Надбискуп Збињек бијаше већ сасвим охладнио према Хусу; он се ријешило, да Хуса једним махом заустави у његовим реформаторским тежњама, па зато и нареди инквизитору Марику, да испита неке жалбе противу Хуса, у којима га окривљиваху, да држи предавања о блудним учењима и да својим предавањима узбуњује народ; још Хус имађаше да одговара за богослужења, која је без допушта вршио у капели Бетлејемској, и за проповиједи, које је држао пред слушаоцима из свију градских цркава. Како се та истрага противу Хуса свршила, не зна се. Биће да је Хусу пошло за руком оправдати се од нападаја, који нијесу били поткријељени никаквим разлозима већ отровном ненависти и мржњом.

Надбискуп Збињек од како је одрекао послушност Гргуру XII. још није признао ниједног другог папу. Али како му је у распри с Хусом била свакако потребна папска ауторитат, то он 2 септембра 1409. г. обећа послушност са

цијелим својим свештенством папи Александру V. изабраном од кардиналскога збора у Пизи. Чим је Збињек признао послушност, одмах шаље Александру нешто мало милоште, а папа се пожужи да му се одужи, те написа и потписа булу и посла је Прашком надбискупу. Два духовника, по којима је оправљен папи дар, лично у име надбискупово пожалише му се, како у Чешкој јерес Виклифова буја (чули смо гдје прије годину дана синод Прашки тврди, како се никакве заблуде у Чешкој не налазе), због чега моле свету столицу, да сходним средствима тому крај учини. Та два духовника и донијела су папину булу 20 децембра 1409. у Праг, у којој се наређује, да се има помоћу четири доктора богословља и двојице доктора канонскога права и пуном моћи апостолском стати на пут ширењу заблуда. Виклифови списи имају се од свакога одузети, а проповиједи имају се само на оним мјестима вршити, гдје то црква одобри. Противу тих наређења ништа не вриједи призивање на папску столицу. Та је була три мјесеца касније — не зна се зашто — објављена. Хус, ни мало не оклијевајући, чим је була проглашена, сâм се обраћа на папу, који, по његову мишљењу, морао је бити рђаво обавијештен, кад је таку булу издао, желећи му дати тачнија обавијештења. Што се Хус сам обраћа папи, за то Збињек није ништа марио, већ је одмах именовао одбор од 6 доктора, коме је повјерена истрага у смислу буле, и заповједио, да свако има под пријетњом клетве предати књиге Виклифове до одређена рока у надбискупску комору, гдје ће се те књиге проучити. Биће да она ранија наредба надбискупора од 17 јула 1408. није била испуњена. Овом приликом Хус сâм се жури, да задовољи наредбу надбискупову, јер тога истога дана, кад је она изашла, он лично однесе Виклифове списе, које је код себе имао, и преда их Збињеку, молећи га да му означи све заблуде, које би у њима открио, а он ће их се јавно одрећи. И други се угледаше на Хуса, те тако се сабра у соби надбискуповој око 200 егземплара Виклифових књига. Одбор од 6 доктора и не привиривши у те књиге, изјави, да су пуне заблуда, а на основу том Збињек, на провинцијалном синоду 16. јуна 1410., пресуди кратко: Књиге Виклифове имају бити спаљене, јер садрже у себи заблуде и без-

божност. Надбискуп напомиње још једном, ако још ко има тих књига, нека их одмах донесе на проучење у његову комору. На том истом синодалном скупу запријетио је Збињек под пријетњом клетве, да нико не смије проповиједати по капелама или на каквим другим мјестима изузимајући катедралне храмове и колегијалне и манастирске цркве.

Противу тијех наредаба Збињекових побунише се многи Пражани. Хус и други учитељи с универзитати оградеше се противу Збињекова поступања; они још изјавише, да је немогућа ствар, е је одбор учених доктора за тако кратко вријеме проучио књиге Виклифове. Хус са својим пријатељима, пошто је раније јавно у Бетлејемској капели жигосао поступање надбискупово, призвао се на папу. Да се призив на папску столицу пошље, бијаху за то многи чланови универзитати, па и доста одличних прашких грађана. Призив је и опремљен папи Ивану XXIII, који баш тада бијаше изабран и окруњен за папу.

Универзитат се обрати и на краља Вацлава, и на заузимање краљево Збињек одгоди за кратко вријеме спаљивање књига Виклифових. Али већ послѣ неколико дана зајечаше звона са торњева Прашких храмова и објавише свијету својим силним звуцима, да се извршује велико и богугодно дјело: Виклифове се књиге спаљују! Ко је пролазио покрај надбискупске палаче, могао је чути гдје се из пуних груди ори: *Te deum laudamus!**) Двориште гдје је пламен букнуо, на ком су безбожна дјела спаљивана, бијаше пуно. Надбискуп, читав канонички капитуо и много одабрано свештенство спаљивали су свечано књиге Виклифове и не знајући шта оне у себи садрже. Чим је Збињек то славно дјело учинио, одмах је похитао да још једним другим, исто тако славним дјелом, задовољи Бога: баци на Хуса и на све његове присталице, који на 15. јуна потписаше призив на папу, тешку клетву.

Извршивши све то Збињек држаше, да је већ све свршено: јеретици су сломљени и на земљу срушени, да се више никад не подигну. Али брзо ће Збињек увидјети, да његово мишљење, е је све у ред довео, не одговара правом стању ствари.

*) Тебе Бога хвалимо.

Кад приврженици Хусови, којих је, буди узгред речено, било више него ли приврженика надбискупових, чуше, шта се збило у надбискупој полачи, отпочеше протестовати. Раздражење све више растијаше, док захвати народне слојеве. Свјетина се распали, па поче надбискупу подругљиве пјесме пјевати и јавно га исмјехавати. Сâм Збињек могао је чути из својих дворана, како се разлијеже пред његовим каменим дворцем ова пјесмица: „Zbyněk biskup, Abeceda, spálil knihy a nevěda, co jest v nich napsáno;“ исмијаваху га како је сналио књиге, не знајући баш ни шта у њима пише. Дјаци свечулишни говораху: Спалио је књиге Виклифове — али не све! Ми их имамо још грдан број, и радо ћемо још више донијети на преписивање.

Али од досјетака и исмијавања прешло се и к насиљу. Кад је надбискуп 22. јула обављао службу божју у главном храму, скупило се ту много свјетине, која га је натјерала, да је са четрдесет свештеника морао с ђотара побјећи. У цркви св. Стевана, кад се свештеник стао »ругати«, ваља да клетву над Хусом народу саопћавати, јурнуло је на њ шест људи с голим мачевима, и у мало те га не убише. Ти и тима слични насртаји тако уплашише попове, да се и не осмјељаваху оглашавати проклетство на Хуса. Да се надбискупова странка није од насиља уздржала, и то је познато; она је била мало уздржљивијом само за то, јер је била слабија и малобројнија.

Кад су већ таки метежи завладали, и влада се је морала умијешати. Забранила је пјевање подругљивијех пјесмица под пријетњом, да ће свакога који прекрши ту заповијед смрћу казнити; бискупу пак и онима који су учествовали при спаљивању књига наређено је, да онима, чије су књиге спаљене, штету подмире; кад ови то не хтједоше добровољно учинити, влада им заплијени дохотке.

Самога Хуса и његове пријатеље надбискупов чин ни зере није застрашио. Хус прогласи, а и његови пријатељи уза њ пристадоше: — »Да у стварима, које се тичу спасења душе, више ваља слушати Бога него људе«. Према тому они се и владаху; не гледећи на клетву, они су проповиједали као и прије слово божије по капелама, очекујући одговор и одлуку

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

од папске курије на позив који тамо упутише. За Хуса и његове пријатеље заузимаше се краљ, краљица Софија, градски савјет и много других знаменитих лица, свак са свога властитога гледишта; али је свима лежало на срцу, да се размирице што прије скину с дневнога реда. На универзитету бране баш оне списе, који су спаљени. Сам Хус дана 27. јула бранио је јавно у једном предавању Виклифову књигу *De Trinitate*, Јакубек из Стрибра дана 28. јула *Dekalog*, Симеун из Тишњова на 29. трактат *De probationibus propositionum*, Прокоп из Плзња 31. јула трактат *О идејама*, Зђислав из Вартемберга 6. августа трактат *De universalibus realibus*. Из тога се види, како се Виклифово учење било већ одомаћило на универзитету. Многи заштитавашу његово учење с великом страшћу. Палацки је рад да увјери, како та предавања нијесу могла имати бог зна каква утјецаја на даљи ток догађаја. Многи се с Палацким у том не слажу, па тврде да су та предавања захватила јавно мњење и утјецала на увјерење ширих кругова.

Хус је одважно, дакако на чешком језику, у Бетлејемској капели проповиједао слово божије. Како је он већ био чувен и познат, у Бетлејемску је капелу летио свак да га чује. Једаред, причајући вјернима како се због учињених неправда позвао на папу, запитав га присутни: »Хоћете ли се придружити мени?« Збор једногласно одговори му: »Ми се придружујемо!« Том приликом Хус је узвикнуо: »Заиста би потребно било, да се, као што је некад Мојсије наредио, опашемо мачем ради одбране закона божијега«.

Папа није хтио ни обазријети се на позив Хусов и других му противу рада надбискупова. Надбискупу је из Болоње (гдје је папа боравио) наређено, да и даље ради у смислу буле Александра V. Чак се надбискупу Збињеку и пријетило у случају ако не издржи и не покаже довољно енергије у прогоњењу дрских новајлија. Надбискуп се одмах тим и користи, па нареди Хусу, нек се одмах креће главом у Рим, и нек тамо пред папском столицом полаже рачун од свога учења.

Курија папска поручи и краљу Вацлаву, нека и он са свјетском моћи помогне надбискупу у његову тешком послу око истријебљења јеретика. Али краљ на то ни главе не

окрену, већ и надаље узимаше Хуса у обрану. Краљ Вацлав по Јану Назу поручи папи, нека се заустави мало у тој својој строгости противу Хуса; па га мољаше, нека нареди објема странкама да муче, и нека и даље остави капелу Бетлејемску при старим правима, и нека допусти Хусу да остане у Прагу, гдје ће се противу њега истрага водити и гдје ће бити преслушаван. И Хус од своје стране послао је у Болоњу папи свога заступника, пријатеља Јасеницу.

Папа се не обазије на захтијевање краљево, само што је на мјесто Отона из Колина одредио друге четири личности, на челу којих бијаше Фрањо Забарело, да продуже започету истрагу над Хусом. Ова четири нова комисара из почетка ствар одлагаху, а послѣје наредише да осуда, коју је још Колин над Хусом изрекао, има бити извршена. Надбискуп Збињек на најсвечанији начин, на 11. марта 1411., изрече клетву над Хусом. Та клетва би оглашена по свима Прашким храмовима, изузимајући два, гдје свештеници нијесу хтјели испунити Збињеково наређење. Како је надбискуп био иједак на Прашког старјешину, који по наредби краљевој задржа нешто мало од његових доходака као и од приходâ каноника и попова који су се с њим над пламеном од Виклифових књига гријали, удари и њега проклетством, па и тим незадовољан, 3. маја прогласи интердикат над цијелим Прагом.

(Наставиће се).

OCJENE I PRIKAZI.

La Grande Encyclopedie. (Velika Enciklopedija). — Ovo ogromno djelo koje resumuje sve znanje ljudskoga uma i na kome su za dvadeset godina radili do četiri stotine najvećih naučnika iz svijeh krajeva Staroga i Novoga Svijeta, izišlo je dovršeno ovih dana u Parizu i iznosi trideset i jednu knjigu u ogromnom formatu. Od poznate prve francuske Enciklopedije koju su uredili i izdali još Diderot i D' Alembert sa 40 suradnika, Francuzi su i do sada imali raznih viših i mañih slićnih djela. Nijemci imaju svoje *Lexikone*, a Englezi slavnu *Encyclopaedia Britannica*, ali 1885. godine, društvo francuskih naučnika, umjetnika i kniževnika, pod predsjedništvom slavnoga hemičara Berthelot-a, začu veličanstvenu misao da dadne ovo djelo, koje će na kraju devetnaestoga vijeka da naj jasnije pokaže sav put koji je prešao ljudski genij u svojoj neprekidnoj evoluciji, i da dadne Enciklopediju koja će nadmašiti sve druge. Taj plan je s početka primljen svugdje s neprikrivenim skepticizmom i otvorenom rezervom, i pored svijeh i najozbiljnijeh imena koja su se založila za taj naporni posao. Danas stojimo, poslije 20 godina, pred ovim kolosalnim djelom gotovim i pristupaćnim svima. U trideset i jednoj knjizi svi su članci iz pera specijalista: Levasseur, za geografiju i demografiju, Glasson za pravo, Jyri za historiju srednjega vijeka; Munz za umjetnosti; Berthelot za fizičke nauke; Marion za filosofiju i pedagogiju; Brunetière za kniževnu kritiku i kniževnost vijeka Louis-a XIV-og. Tako su članci o policiji iz pera poznatoga šefa pariske policije Lèpine-a. Još više: svi naučnici pisali su sami članke i izvještaje o onome što su sami pronašli i dali nauci. Osim svega toga, Enciklopedija se sačuvala (a ovo je bila jedna od ogromnih teškoća) od netolerantnosti u pogledu ove ili one doktrine, ili ovog ili onog pisca. Primjer tolerancije koja priliči ovako monumentalnom djelu pominemo ovaj: pored članka o Hristu i Hristovom životu koji je napisao Verne, najoštriji pobornik racijonalističke kritike, dolazi članak Oca Didona (abbé Didon) s njegovom katolićkom doktrinom o istom predmetu. Taki su primjeri bezbrojni. U opće, ovo kolosalno djelo sa 200.000 članaka, sa 12.000 ilustracija, 150 geografskih karata, s imenima najvećih pisaca,

stoji iznad svijeh ovakih kniĝa u cijelom svijetu. Dio o Srbiji izradio je mladi naš historičar u Biogradu g. Dr. Mih. Gavrilović u članku opširnu i iscrpnu (osim literarnoga dijela koji je nešto skućen). Pariski poznati list *Le Journal* prodaje svoje specijalno izdaće Enciklopedije pod cijenu od 290 franaka (u kniĝari se prodaje po 550 franaka). Kod izdavača *Larousse*-a dobija se pod uslovima i na otplatu po 7 franaka 50 cm mjesечно. Ko hoće da nabavi ovo slavno djelo, svaka veća naša kniĝara i uredništvo znaće mu dati opširno uputstvo. Nije potrebno da rećemo u ime preporuke ni rijeć, kad je poznato da bez ovakoga djela niko nije u staću da se potpuno obrazuje. Za kniĝevnike i novinare, ono je potrebno kao vazduh.

D.

B I L E Š K E.

PROSVJETA.

Ove godine će u krajevini Srbiji da bude niz svetkovina u spomen 1804., kad je Veliki Karadorde digao Srbe u Šumadiji na ustanak protiv dahija. U svetkovinama će učestvovati jednodušno i zvanična Srbija i narod. Na novu godinu, dakle, već prvi dan ove godine, svetkovina je počela. U Topoli, na grobu Velikoga Voĝda, odsluĝena je arhijerejska sluĝba. Tom činu prisustvovao je sam kralj, unuk Karadordev, krajevska vlada, deputacija narodne skupštine i silan narod. U toku godine zvanično je utvrđen za sad ovaj program: svećano polagaće temelja spomeniku Karadordevu, Akademije Nauka, skupštinske zgrade, možda i crkve sv. Save na Vračaru, za koju se godinama već kupe prilozii; svećano podizaće Velike Škole na stepen universitati; svećano otvaraće ŝeleznićke pruge Mladenovac-Aleksinac i etnografske izloĝbe; svesrpski lekarski kongres i, kao ŝto je pao prijedlog na skupštini, svećano otkrivaće Kosovskoga spomenika u Kruševcu. U spomen stogodišnice ustanovljen je nov orden „Karadordeva „Zvijezda“ i iskovaće se novi srebrnici. Kad će se u toku ove godine koja od tih svećanosti obaviti, ustanoviće odbori, kojima je predato. U samom Orašcu, Rudnićkom selu, gdje je ustanak planuo, podićii će se, po dogovoru samih selana, vidan znak na mjestu gdje je bio dogovor.

LICA.

Srpska Krajevska Akademija Nauka odlučila je, da se iz fonda Marije i Mihaila Milivojevića za ovu godinu izda po četiri stotine dinara kao pomoć iznemoglim i starim piscima. Između ostalih izbor je pao i na našega zemļaka i saradnika Ludevita Vulićevića.

Poznati kniĝevnik Branislav Nušić imenovan je upraviteļem Srpskoga Narodnoga Pozorišta u Novom Sadu.

LISTOVI.

Hrvatski kniĝevni list „Vienac“ i „bosanski“ kniĝevni list „Nada“ prestali su izlati. Prvomu je „Matica Hrvatska“ uskratila godišnju pomoć od 8.000 kruna, drugomu je bosanska vlada zatvorila blagajnicu.